

Výchova k rodičovství z pohledu rodiny a školy

Bc. Helena Pokorná, DiS.

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Helena POKORNÁ, DiS.**

Osobní číslo: **H118524**

Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Výchova k rodičovství z pohledu rodiny a školy**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS – Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- výchovné působení rodiny a školy
- výchovu k rodičovství v minulosti a dnes
- rodinnou politiku a fenomény současnosti

Součástí práce bude výzkum zaměřený na zkoumání výchovy k rodičovství v rodině a ve škole. Empirická část práce bude obsahovat kvalitativní šetření – rozhovory v rodinách a analýzu dokumentů školy pro rodinnou výchovu.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAKOŠOVÁ, Z. Sociální pedagogika ako životná pomoc. Bratislava: FFUK, 2005, 251 s. ISBN 80-89236-00-6.

DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2005, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

GILBERT, G. O dětech a výchově. Praha: Portál, 2009, 95 s. ISBN 978-80-7367-609-4.

HENDL, J. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HORÁK, K. et. al. Hovoříme s rodiči o výchově dětí k manželství a rodičovství. Praha: SPN, 1979, 174 s. ISBN 14-399-79.

KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

MAŇÁK, J. Cesty pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2004, 78 s. ISBN 80-7315-078-6.

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 124 s. ISBN 80-901424-7-8.

NEMCOVÁ, L. Výchova k manželství a rodičovství v škole. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, 2007, 98 s. ISBN 978-80-8083-569-9.

STŘELEČEK, S. et al. Kapitoly z rodinné výchovy I. Praha: Fortuna, 1998, 189 s. ISBN 80-85931-61-3.

www.e-metodologia.fedu.uniba.sk

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Petr Sýkora, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2011

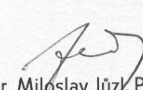
Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2013

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Múhlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Milošlav Jůžek, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Bc. HELENA POKORNA, DiS,
Jméno, příjmení studenta

V Brně 1.3.2013

Bc. Helena Pokorná, DiS,
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla za výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bc. Helena Pokorná, DiS., Výchova k rodičovství z pohledu rodiny a školy, diplomová práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií Brno, 2013.

Tato diplomová práce zkoumá výchovu k rodičovství z pohledu rodiny a školy. Popisuje výchovné působení rodiny, výchovu ve škole se zaměřením na výchovu ke zdravému životnímu stylu a sexuální výchovou. Zabývá se hodnotou a významem rodičovství ve společnosti.

Klíčová slova:

Rodina, škola, společnost, výchova k rodičovství, sexuální výchova, zdravý životní styl.

ABSTRACT

Bc. Helena Pokorná, DiS., Education for Parenthood from the Perspective of Family and School, Tomas Bata University in Zlín, Institute for Interdisciplinary Studies in Brno, 2013.

This thesis examines Education for Parenthood from the Perspective of Family and School. It describes the educational impact of the family, in school education with a focus on education on healthy lifestyles and sex education. It deals with the value and importance of parenting in society.

Keywords:

Family, school, society, education for parenthood, sex education, healthy lifestyle.

Poděkování

Děkuji Mgr. Petru Sýkorovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce a mnoho cenných rad a podnětů. Rovněž děkuji všem respondentům za jejich čas a ochotu zúčastnit se výzkumu. Děkuji celé své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi všichni členové poskytli při zpracování diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	2
1 EPISTEMOLOGICKÁ VÝCHODISKA VÝCHOVY K RODIČOVSTVÍ.....	5
1.1 CHARAKTERISTIKA ZÁKLADNÍCH POJMŮ	5
1.2 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A VÝCHOVA K RODIČOVSTVÍ.....	9
1.3 HISTORICKÝ VÝVOJ VÝCHOVY K RODIČOVSTVÍ.....	11
1.4 VÝCHOVA K RODIČOVSTVÍ V SOUČASNOSTI	15
2 POHLED NA VÝCHOVU K RODIČOVSTVÍ V RODINĚ A VE ŠKOLE.....	17
2.1 VÝCHOVNÉ PŮSOBENÍ RODINY	17
2.2 ŠKOLA A VÝCHOVA K RODIČOVSTVÍ.....	19
3 RODINNÁ POLITIKA A VLIV KULTURY	24
3.1 RODINA A SPOLEČNOST	24
3.2 HODNOTA RODIČOVSTVÍ VE SPOLEČNOSTI	27
3.3 VÝZNAM OTCOVSTVÍ A MATEŘSTVÍ.....	28
3.4 PLÁNOVÁNÍ RODIČOVSTVÍ.....	30
4 VÝCHOVNÉ PŮSOBENÍ ŠKOLY	34
4.1 VÝCHOVA KE ZDRAVÉMU ŽIVOTNÍMU STYLU	35
4.2 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA A JEJÍ PROBLÉMY	36
5 ANALÝZA VÝCHOVY K RODIČOVSTVÍ V PROSTŘEDÍ RODINY A ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	41
5.1 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	41
5.2 ANALÝZY ZJIŠTĚNÝCH ÚDAJŮ	42
5.3 SHRNUTÍ A INTERPRETACE PROVEDENÝCH ŠETŘENÍ	65
5.4 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ PRO PRAXI VÝCHOVY K RODIČOVSTVÍ.....	69
ZÁVĚR	70
RESUMÉ	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	73
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	77
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	79
SEZNAM OBRÁZKŮ	80
SEZNAM TABULEK.....	81
SEZNAM PŘÍLOH.....	82

ÚVOD

*„Dnes, kdy si mnozí dělají starost o to, jaký svět našim dětem zanecháme,
bych vás raději vyzval, abyste se zamysleli, jaké děti zanecháme našemu světu ...“*

Guy Gilbert

Problematika výchovy k rodičovství je téma, kterým se sociální pedagogika jako multidisciplinární obor může zabývat, protože se tato oblast zásadním způsobem dotýká každého z nás. Rodina je nejstarší a nejtrvalejší sociální institucí lidstva. Výchova k rodičovství se prolíná celými dějinami naší společnosti.

Výchovné působení v oblasti výchovy k rodičovství je velmi důležité nejen pro jednotlivce, ale i pro celou společnost. Ze zkušeností sociálního pracovníka poradny pro ženy a dívky vidím, jak je potřebné mluvit o věcech týkajících se zamilovanosti, lásky, partnerství, manželství, rodičovství, předávání života, možnostech antikoncepce, etických zásadách či o neplodnosti a dalších otázkách spojených s tímto tématem. V rámci střední školy jsem působila jako dobrovolnice v týmu zabývajícím se prevencí v boji proti AIDS. Tato zkušenost mě nasměrovala a vedla k tomu, více se zajímat o problematiku spojenou s partnerskými vztahy. V rámci své profese jsem se věnovala výchově klientů k odpovědnému přístupu k rodičovství, podílela jsem se jako koordinátorka na realizaci „Kurzů výchovy k rodičovství se zaměřením na symptotermální metodu přirozeného plánování rodičovství“. Z tohoto důvodu se problematice přirozeného plánování rodičovství v této práci budu také věnovat.

Téma výchovy k rodičovství z pohledu rodiny a školy vidím, pro mě, sociálního pedagoga a sociálního pracovníka, jako velkou výzvu. Chci touto prací pomoci hledat cesty, jak může člověk odpovědně přistupovat k výchově k partnerství, manželství, otcovství, mateřství a rodičovství. Dobře fungující rodina vytváří stabilní zázemí pro všechny své členy. Dobrymi a zodpovědnými partnery a rodiči se lidé nerodí, ale stávají. Významnou úlohu v tomto procesu sehrává výchova v rodině a výchova prostřednictvím

systemu vzdělávání v rámci předškolního, základního a středního školství. Tato práce nazvaná *Výchova k rodičovství z pohledu rodiny a školy* si klade za cíl analyzovat problematiku výchovy k rodičovství v prostředí rodiny a školy.

Z celospolečenského hlediska je potřeba zdůraznit, že každá společnost se zabývá výchovou k manželství a rodičovství, snaží se regulovat a kultivovat nejen sexuální, ale i partnerské, manželské a rodičovské chování svých členů prostřednictvím určitých etických hodnot a právních norem, ale i formou výchovného působení především na mladou generaci (Mlčák, 1996). Výchova je základem a předpokladem dalšího vývoje společnosti. Nejcennější je ten čas, který věnujeme výchově, vzdělávání a vedení člověka k dobru, ušlechtilosti a humanitě.

Sociální pedagogika jako multidisciplinární obor se zabývá problematikou výchovy k rodičovství. Velká pozornost je v současné době zaměřena na problematiku sexuální výchovy ve škole. Diskutuje se o cílech, posláních, funkcích, principech, obsahu, metodách, garancích a prezentacích sexuální výchovy ve školách a v neposlední řadě také o zastoupení sexuální výchovy ve vysokoškolské přípravě učitelů (Janiš, K., 1997). Hlavní úlohu při rozvoji této výchovy ve škole hrají pedagogové, kteří jsou kvalifikovaní zejména v oblasti didaktiky sexuální výchovy, jsou pozitivně smýšlející a empatictí, mají kreativního ducha, jsou obeznámení s příslušnou legislativou a zajímají se o aktuální informace a spolupracují s rodiči. Důležitým aspektem je také to, aby pedagog byl vzorem, to znamená, aby si uvědomoval etické hranice osobní výpovědi, protože nejlépe člověk vychovává svým vlastním příkladem. Slova učí, ale příklady táhnou.

Empirická část zahrnuje analýzu výchovy k rodičovství v prostředí rodiny a základní školy. Skládá se z několika oblastí výzkumu, jedná se o oblast výchovy v rodině, o výchovné působení školy a o studium materiálů napomáhajících k realizaci výchovy k rodičovství. Cílem empirické části je porozumění a vhled do širších dimenzí daného problému se záměrem zjistit názory týkající se výchovy k rodičovství v rodinách, výchovy ke zdravému životnímu stylu, spolupráce rodiny a školy v této oblasti výchovy. Dále si výzkum klade za cíl zjistit, jak napomáhá škola výchově k rodičovství. Společně s M. Dismanem jsme toho názoru, že posláním kvalitativního výzkumu není hledat pravdu

a morálku, ale porozumění lidem v sociálních situacích (Disman, 2005). Prostřednictvím kvalitativního výzkumu zaměřeného na analýzu výchovy k rodičovství v prostředí rodiny a základní školy chceme dospět k hlubšímu porozumění zkoumaného problému.

Tato diplomová práce čerpá z různých autorů, aby byla zachována objektivita přístupu a nebyl prosazován jeden názor. Jedná se především o následující autory z České a Slovenské republiky: Z. Bakošová, I. A. Bláha, K. Janiš, Z. Matějček, O. Matoušek, L. Nemcová, E. Poliaková, K. Horák, I. Plaňava, O. Pšenička, M. Rašková, S. Střelec, L. Šulová, V. Täubner, R. Uzel, P. Weiss a J. Zvěřina. Tito autoři se oblasti výchovy k rodičovství věnovali mnoho let a jejich práce jsou velkým přínosem pro hlubší vhled do dané problematiky. Na začátku této práce zdůrazňujeme, že se přikláníme k názoru L. Šulové, která k problematice různých přístupů k výchově k rodičovství uvádí: „Možná je právě tato široce se vytvářející různorodost přístupů k dané oblasti to nejlepší řešení, které umožní každé skupině populace využít odborníky, kteří osloví právě ji a poskytnou poznatky takovým způsobem, který je považován za přijatelný právě pro jejich děti (Šulová, Fait, Weiss, 2011 s. 394).“ Právě s tímto vnímáním problematiky k tématu přistupujeme a s respektem k pluralitě názorů na daný problém je zpracována i tato diplomová práce.

1 EPISTEMOLOGICKÁ VÝCHODISKA VÝCHOVY K RODIČOVSTVÍ

Kapitola nazvaná epistemologická východiska výchovy k rodičovství přibližuje pojetí rodiny jako základu výchovy k rodičovství, definuje výchovu k rodičovství, srovnává sexuální pedagogiku a sexuální výchovu jako teorii a praxi, poukazuje na význam sociální pedagogiky při výchově k rodičovství. Kapitola shrnující historický vývoj popisuje pojetí výchovy k rodičovství v historickém kontextu a následuje kapitola výchova k rodičovství v současnosti, která představuje možnost volby mezi jednotlivými výchovnými přístupy.

1.1 Charakteristika základních pojmů

Rodina jako základ výchovy k rodičovství

Rodina je základem a vzorem pro výchovu k rodičovství. B. Kraus chápe rodinu jako nejvýznamnější socializační činitel s nezastupitelnou funkcí předávání hodnot z generace na generaci. Rodina stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost člověka v rozhodující fázi ovlivňovat (Kraus, 2008). „Rodina je zřejmě nejstarší a nejtrvalejší sociální institucí lidstva (Matějček, 2009 s. 153).“ Z. Bakošová uvádí, že „rodina je určující hodnotou obnovy Evropy. V západní Evropě se snaží rodinu obnovit proto, že ji vytlačili hodnoty konzumní společnosti. Ve východní Evropě se snažil rodinu vytlačit stát se svými vnucovanými hodnotami totalitní společnosti (Bakošová, 2008 s. 88).“ Rodina je první a základní přirozenou sociální skupinou, ve které se dítě ocitne, a která má rozhodující význam pro jeho růst a vývoj.

Velký sociologický slovník charakterizuje rodinu jako nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou. Hlavní funkce rodiny je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace, potomstva, přenos kulturních vzorců a zachování

kulturního vývoje (Petrušek, 1996). Rodina je takovou skořápkou, která chrání člověka, učí ho všemu potřebnému pro život a především učí člověka mezilidským vztahům a ukazuje, jak má žít ve společnosti.

Z hlediska koexistence můžeme rodinu charakterizovat jako „formu dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Další znaky toho, co je rodina, jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků atd. Funkcemi rodiny jsou reprodukce lidského rodu a výchova potomstva. Mnohé funkce od počátku novověku rodina postupně předává státním a dalším institucím, což vede k určité krizi rodiny, patrné např. na vysoké míře rozvodovosti. I nadále však rodina zůstává důležitým prostředím socializace, intimity a sociální podpory (Jandourek, 2007 s. 206).“ V současné postmoderní době vzrůstá význam školy. Škola začíná přebírat role, která byly dříve svěřeny především rodině. Předávání výchovných kompetencí a rozšiřování působení školy se věnuje čtvrtá kapitola této práce.

Výchova k rodičovství

Výchova k rodičovství zahrnuje především výchovu osobnosti, že se nejedná o snadný úkol přiznávají nejen rodiče, ale i pedagogové. „Výchova byla vždy a je podnes pokládána za jednu z nejsložitějších lidských činností, a to především pro svou multifaktorovou podmíněnost, na níž závisí veškerý efekt této činnosti. Výchova je činnost životem podmíněná a život podmiňující. Je procesem, který se podílí na utváření osobnosti (jedince i celých sociálních skupin) a tím vlastně celé společnosti (Mühlpachr et al., 2011 s. 82).“ Toto pojetí ukazuje vzájemnost výchovy a života, proto má výchova k rodičovství vést k respektu ke všem generacím a k úctě k životu.

Výchova k rodičovství je utváření osobnosti člověka výchovou mravní, citovou, rozumovou, pracovní i tělesnou. Spočívá ve všestranném utváření jeho osobnosti. Nelze ji zúžit pouze na otázku sexuality. Základem je mravní a citová výchova. Významné místo má rozvoj a výchova vůle, bez níž nelze pevně ovládat citová a pudová hnutí rozumem

(Horák et al., 1979). Proces výchovy k manželství a rodičovství se začíná hned po narození, proto je rodina nejvhodnějším místem pro realizaci této výchovy (Nemcová, 2007). Je potřeba si uvědomit, že každodenně je nám fenomén výchovy svěřován; každý ho zná, každý se na něm spolupodílí a je svým způsobem do něj zapleten. A to v té míře, v níž člověk vším, co dělá a čeho se dopouští působí na své bližní (Pelcová et al., 1999). Toto výchovné působení vede k formování osobnosti vychovávaného, ukazuje mu vzor správného jednání a chování a dává mu návod na to, jakým způsobem má žít nejen v rodině, ale také v dalších vztazích ve společnosti.

Sexuální pedagogika a sexuální výchova

Nad zařazení sexuální výchovy a sexuální pedagogiky v rámci pedagogický věd se zamýšleli autoři K. Janiš a V. Täubner. Pedagogika bývá nejčastěji definována jako věda o výchově, sexuální pedagogiku vymezili tito autoři jako teoretickou vědeckou pedagogickou disciplínu, jejímž předmětem bádání je sexuální výchova. Sexuální pedagogika je dílčí disciplínou pedagogiky. Poměr sexuální pedagogiky a sexuální výchovy je obdobný poměru pedagogiky a výchovy, je to poměr teorie a praxe (Janiš, Täubner, 1999). Pojetí sexuální výchovy se podrobně věnuje kapitola 4.2.

Podle Světové zdravotnické organizace (WHO) „podstatu a cíle sexuální výchovy tvoří vše, co přispívá k výchově celistvé osobnosti, schopné poznávat a chápat sociální, mravní, psychologické a fyziologické zvláštnosti jedinců podle pohlaví a díky tomu zformovat optimální mezilidské vztahy s lidmi svého i opačného pohlaví.“¹ „Sexuální výchova má multidisciplinární charakter, který vyplývá z její složitosti, protože se dotýká všech oblastí lidského života a vztahů. Intervenuje do všech individuálních vývojových etap člověka, ovlivňuje téměř všechny stránky jeho osobnosti a života (Poliaková et al., 1996 s. 145).“ Z tohoto důvodu je třeba této výchově věnovat náležitou pozornost, protože v průběhu celého života řeší člověk nejen potřeby, ale především vztahy a je nutné umět hledat správná řešení.

¹ <http://www.vychovakezdravi.cz/clanky/sexualni-vychova.html>

S velmi zajímavým názorem a dalo by se říci, že dospěl k jádru celého problému, přišel J. Zvěřina, který zdůrazňuje, že „hovoříme-li o sexuální výchově mladých lidí, nesmíme mít pocit, že v ní jde jen o určitý soubor vědomostí. Hlavním předmětem sexuální výchovy zůstává duševní a sociální kvalita jedince. Dobře fungující rodina učí dítě hezkým citovým vztahům, úctě k sobě i k ostatním. Právě v tom ohledu je význam rodiny největší (Zvěřina, 1987 s. 6).“ Pokud tedy shrneme podstatu sexuální výchovy, jde především o duševní a sociální formování jednotlivce.

Výchovné prostředí rodiny a školy

Prostředí je určitý vymezený prostor obsahující podněty nezbytné pro rozvoj osobnosti. „Aristoteles označil člověka za tvora společenského, zoon politikon. Tím jednoduše vyjádřil, že člověk se neustále pohybuje mezi ostatními lidmi. Od narození vstřebává normy své rodiny, pak přistupují kamarádi, škola, kolegové v zaměstnání, okruh formálních i neformálních známých. Člověk musí po celý život ctít pravidla, která se v průběhu společného soužití mezi lidmi ustálila (Špaček, 2008 s. 8).“ B. Kraus zdůrazňuje vliv a význam rodinného prostředí: „Hned od narození do sebe člověk, obrazně řečeno „nasává“ vše, co má kolem sebe, co se kolem něj děje, co vnímá. Bývá to velmi často silnější než jiné vlivy přicházející později (např. ve škole). Tak se stává, že se pak člověk v dospělosti řídí jistými zásadami a žije způsobem, který je v rozporu s tím, co si později osvojil. Přenáší do života rodiny, kterou založí i do života svého to, co „nasál“ ve své rodině původní (Kraus, 2008 s.104).“ Vliv orientační rodiny jako primární skupiny, ve které dítě vyrůstá dává základ jedné a chování v dalším životě a přenosu kulturních vzorců do prokreační rodiny.

Vliv rodiny je skutečně zásadní. Po rodině přichází jedinec do prostředí školy, který je výraznou socializační institucí. V rámci výchovné funkce, škola plní nároky společnosti, spočívající v předání kultury a zachování její kontinuity. Škola má připravit mladou generaci na adaptaci na společenské změny, vést k větší zodpovědnosti za jednání své i druhých, posilovat altruistické tendence a solidaritu (Kraus, 2008). Škola také učí vztahu k povinnostem, odpovědnosti za své chování, vztahu k autoritě, vztahům k vrstevníkům,

sounáležitosti s třídou jako celkem a k reflektování vlastního způsobu chování a jednání. Škola má člověka naučit vyrovnat se s tím, co život přináší.

1.2 Sociální pedagogika a výchova k rodičovství

Sociální pedagogika se zaměřuje na výchovné působení na jednotlivé členy společnosti. Důležitým aspektem při výchově k rodičovství je vést vychovávané k tomu, aby dokázali respektovat druhé, „výchova v rodině je především spolubytí blízkých osob. Je to obousměrné působení rodičů a dětí, přičemž je třeba zdůraznit, že podstatný vliv vykazuje vlastní zkušenost z původní rodiny. Zkušenosti a vzpomínky působí jako vzor. Rodič se ke svým dětem mnohdy chová podobným způsobem jako jeho rodiče k němu, je s tímto způsobem vnitřně ztotožněn a přesvědčen o jeho správnosti. Toto platí i v oblasti míry odpovědnosti za své blízké. Někdy se ovšem právě naopak snaží pod dojmem negativních a traumatizujících zážitků z vlastního dětství radikálně změnit styl jednání s životním partnerem i vlastními dětmi. Na výchově se též podílí tradice, úroveň vzdělání a kultivovanost rodičů a především jejich osobností zralost (Smahel, 2004 s. 17).“ Následující tři pilíře úspěšné výchovy mohou být inspirací především pro rodiče.

Tři pilíře úspěšné výchovy:

- dostatek lásky a blízkosti,
- uvádění do řádu a pořádku,
- zdravá náročnost na dítě (to znamená dostatek podnětů pro rozvoj jeho osobnosti) (Smahel, 2004).

Významný český sociolog, filozof a pedagog I. A. Bláha píše o tom, že moderní společnost je založena na umění přizpůsobivosti, na umění žít dohromady. Dítě si má od malička zvykat, že život dohromady může být klidný a šťastný jen tehdy, počítá-li se s právy a povinnostmi všech. Tedy i s právy a potřebami ostatních členů domácnosti. Je třeba vychovávat děti k tomu, aby nešly sobecky a uzavřeně jen za svými zájmy, aby neulpívaly na malichernostech, ale aby cenily ve všech situacích to podstatné. Je třeba vychovávat k porozumění pro stanoviska ostatních, aby byly nezávislé a dokázaly

pomáhat, byly autonomní, ale zároveň viděly nad sebou celek společnosti a snažily se být ostatním užiteční (Bláha, 1947). Společnost má vést člověka k umění žít ve společenství a vytvářet harmonii ve vztazích. Srovnáme-li předchozí tři pilíře úspěšné výchovy R. Smahela s uměním žít dohromady podle I. A. Bláhy, dostaneme ideální model přístupu k výchově v rodině.

Výchova k rodičovství má také vést k vytváření sociální pohody. Hlediskem sociální pohody se zabývá i Světová zdravotnická organizace². Tato instituce definovala zdraví, jako stav kompletní fyzické, psychické a sociální pohody, a ne jenom jako absenci nemoci nebo vady. „Proč je mládí věnována tak velká pozornost, napovídá i to, že Světová zdravotnická organizace vymezuje adolescenty jako rizikovou (někteří jako nejohroženější) populační skupinu, přičemž zdroje ohrožení nejsou biologické a lékařské (jako dříve nemocnost a úmrtnost dětí), ale v oblasti chování a sociálních vztahů. Hovoří dokonce o morbiditě (AIDS, pohlavní nemoci, alkoholismu, drogy, trestná činnost), která je zakotvena v životním stylu (nuda, tolerance k násilí, předčasná sexualita, negativní vlivy médií, ale i ohrožení ze strany dospělých apod.). Někteří ukazují i snižující se hodnotu práce a vzdělání a nezájem o společenskou angažovanost mezi mládeží, růst asociality (Havlík, Kořa, 2002 s. 58).“ Sociální pohoda zahrnuje bezkonfliktní vztah vůči jednotlivcům, rodině i celé společnosti. A právě k vytváření sociální pohody může přispět sociální pedagogika výchovou dobrých pedagogů věnujících se především etické výchově a volnočasovým aktivitám mládeže.

Předchozí zdravotně-sociální hledisko můžeme srovnat s jiným přístupem, řekněme filozoficko-duchovním, se kterým přišla CH. Lubichová,³ která vyzývá k tomu, že je zapotřebí vytvářet rodiny, které „přinášejí světlo“, pomáhají, kde je potřeba, sjednocují další rodiny, přijímají děti – nejen své vlastní, ale i ty, které jsou opuštěné. Jednou z cest, která se nabízí, je obnova života rodiny (Lubichová, 1999). Této obnově může pomoci sociální pedagogika jako věda ve smyslu životní pomoci člověku a rodině. V sociální práci se říká, že jen ten kdo hoří, může zapálit ostatní, v tomto pojetí můžeme

² <http://www.who.cz/>

³ Nositelky ceny UNESCO za výchovu k míru (1996).

vnímat i to, že rodiny, které „přináší světlo“ (tzn. ve smyslu určité harmonie), jsou pozitivním vzorem pro ostatní.

1.3 Historický vývoj výchovy k rodičovství

Každá složka výchovy, stejně tak jako pojetí výchovy v tom nejobecnějším slova smyslu, má svou historii. Výchova k rodičovství, tak jak je v současné době vnímána, představuje určitou výslednici mnohaletého historického vývoje. Z hlediska obsahu můžeme sledovat její vývoj od pohlavní výchovy, přes sexuální výchovu, výchovu k partnerství, manželství a rodičovství až po rodinnou výchovu a výchovu ke zdraví, která zahrnuje nejen výchovu k rodičovství, ale také výchovu zdravému životnímu stylu.

Při celkově zjednodušeném pohledu bychom mohli klidně konstatovat, že sexuální výchova prolínala v různých obměnách celou historií lidstva. První počátky konkrétnější pedagogické představy se objevují koncem 18. a na začátku 19. století.⁴ Velmi důležité je období filantropizmu. Filantropisté kladli velký důraz na lidské pudy, což vedlo k tomu, že věnovali velkou pozornost i sexuální výchově. Podle jejich názoru všechny pudy podléhají pudu lásky, protože láska je prvním, nejpřirozenějším pudem člověka, zdrojem veškerého štěstí, nejkrásnější vlohou člověka rozvíjet se k dokonalosti a ke štěstí. Jednostranně a racionalisticky se zaměřují na včasné poučení dětí, aby děti byly radostné, mládež odvážná a dospělí spokojení a užiteční. J. B. Basedow⁵ jako jeden z mála představitelů filantropizmu chtěl připravit mládež na problémy pohlavních vztahů, připravit je na manželství, plození a porod (Nemcová, 2007). Pedagogické názory Basedowa se formovaly pod vlivem spisů J. A. Komenského, J. Locka a zvláště pak J. J. Rousseaua. Basedowův ústav, který byl nazván Philantrophinum, byl vzornou školou, školou lásky k člověku, školou radostné výchovy, formou nenásilného a hravého vyučování. Výuka čerpala ze tří zdrojů - z přírody, tj. z přirozených potřeb člověka, z potřeby školy a z potřeb praktického života.⁶ Tyto tři zdroje by měly být prameny

⁴ <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocianku=2007012702>

⁵ J. B. Basedow (1723 – 1790).

⁶ http://eamos.pf.jcu.cz/amos/kat_tv/modules/low/kurz_text.php?id_kap=11&kod_kurzu=kat_tv_9025

i našeho současného školství. Potřeba praktického života spočívá v tom, že škola má mladé lidi vyzbrojit silou zvládat úkoly, které život přináší.

Dalším přístupem je pojetí J. J. Rousseaua, který zastával názor, že výchova ženy má být odlišná od výchovy muže, protože žena je určena k tomu, aby měla děti, vytvářela rodinnou pohodu a starala se o manželovo štěstí. Důležitá je u ní výchova tělesná a mravní. J. J. Rousseau v díle „*Emil aneb O výchově*“ z roku 1762 hovoří o pohlavní výchově. Kniha vysvětluje vývoj člověka, období dospívání, vysvětluje pojmy pohlaví, láska. Autor se zamýšlí nad otázkou, zda je správné zavčas vysvětlovat dětem předměty jejich zvědavosti, nebo jestli je lepší ujasnit jim mylnou představu nevinným klamem. Za správné považuje jednat tak, aby děti nebyly zvědavé, pokud se ptají, odpovědět vážně a bez váhání (Nemcová, 2007). K tomuto názoru, že se při poučování dětí nemají používat nevinné klamy, ale má se odpovídat vážně, pravdivě a úměrně chápání dítěte, se přiklání i český autor O. Pšenička.

Ve 20. století se tématu věnoval pedagog a spisovatel A. S. Makarenko v díle „*O výchově dětí v rodině*“. Tvrdil, že „cílem pohlavní výchovy je vypěstování pocitu zodpovědnosti u mravně silných, disciplinovaných lidí, kteří pokládají lásku za vážný a hluboký cit, a svoji rozkoš a svoje štěstí uskutečňují v rodině (Nemcová, 2007 s. 13).“ A. S. Makarenko považoval pohlavní výchovu za jednu z nejtěžších pedagogických otázek. Jejím cílem je, aby pohlavní život působil potěšení jen na podkladě lásky a aby své potěšení, své lásky a svého štěstí docházeli v rodině. Cílem všech rodičů, každého otce a každé matky, musí být, aby dětí, které vychovávají, mohli být šťastni jen v rodinné lásce, a aby také jen v této formě mohli hledat radosti pohlavního života. A. S. Makarenko pohlavní výchovu vnímal jako prostředek k vytvoření spokojeného manželství s cílem založit rodinu.⁷

Z historického hlediska naše země nesporně patří mezi průkopníky osvěty zaměřené na sexuální výchovu, výchovu k manželství a rodičovství. Významným rokem byl rok

⁷ <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocianku=2007012702>

1917, kdy Spolková rada Pedagogického muzea Komenského v Praze předložila Memorandum C. K. Zemské školní radě pro království české „*O pohlavní výchově mládeže*“, ve kterém žádala zavést pohlavní výchovu do škol. Argumentem zavedení této výchovy byly celospolečenské změny. V roce 1923 hovořil T. G. Masaryk o pohlavní výchově v díle „*Mravní názory*“ a vyslovuje se proti zbytečnému tabuizování těchto témat. Ve 20. letech 20. století prosazoval profesor Z. Záhoř „*Vychování pro manželství*“, které mělo být zahrnuto do učební látky v biologii, anatomii, zoologii a zdravotní osvětě. Poté v roce 1934 vyšla v Praze kniha M. Skořepy s názvem „*Pohlavní výchova naší mládeže*“. Tato publikace měla vychovávat ke zdravému a normálnímu pohlavnímu životu (Šulová, Fait, Weiss, 2011).

Během 2. světové války a v poválečném období se jakékoli snahy v oblasti osvěty zcela zastavily. Pokud se nějaké práce v poválečné době objevily, byla většinou zacíleny na mravní výchovu a odkazovaly na výchovné principy výše zmíněného A. S. Makarenka. Od šedesátých let byla sexuální výchova spíše závislá na iniciativě jednotlivců. V této době začaly vycházet publikace týkající se partnerství, manželství, rodičovství a sexuality. Nejznámějšími autory tohoto období byli J. Mellan, K. Nedoma, manželé Pondělíčkoví, M. Plzák, J. Raboch, K. Šípr, I. Šípková a další (Šulová, Fait, Weiss, 2011). Někteří z těchto autorů vydávají další a další zajímavé knihy, stále tuto oblast zkoumají a přichází s novými obohacujícími poznatky.

Nelze také opomenout důležitý fakt, že výchova k rodičovství v první polovině 20. století byla ovlivněna konzervativní křesťanskou morálkou. Významným dokumentem z roku 1968 byla encyklika „*Humanae Vitae*“⁸, která ovlivnila druhou polovinu 20. století a zdůrazňovala, že manželství a manželská láska jsou svou povahou zacíleny k plození a výchově dětí. Děti jsou totiž drahocenným darem manželství a vrcholně přispívají k dobru samotných rodičů. Tento dokument si kládł za cíl vést člověka k odpovědnému rodičovství.

⁸ <http://www.kebrle.cz/katdocs/HumanaeVitae.htm>

Ve druhé polovině 20. století proběhla tzv. sexuální revoluce, který byla přesným opakem konzervativní křesťanské morálky. Počátky sexuální revoluce sahají do poloviny šedesátých let, kdy se ze západního pobřeží Spojených států amerických začalo šířit hnutí hippies, které prosazovalo názor, že si člověk má užít života a nebudovat kariéru, nehonit se za penězi. Prosazovali volnou lásku, přátelství a svobodu. Dědictví hnutí hippies i nadále prostupuje západní společností v podobě liberálního přístupu k partnerským vztahům, k antikoncepci, interrupcím, nahotě na veřejnosti a prezentace sexuální problematiky v médiích.

Zlomovým rokem byl rok 1957, kdy byla v Československu legislativně upravena problematika interrupce. V 60. a 70. letech minulého století se začala ve světě stávat populární hormonální antikoncepce. To odstartovalo masivní osvětu v oblasti antikoncepce. Moderní medicínské postupy ovlivnily vývoj společnosti v tom ohledu, že došlo k výrazné regulaci počtu dětí v rodině.

V předrevolučním období se výchově k rodičovství u nás věnovali autoři R. Kohoutek a J. Zvěřina, kteří publikovali brožury a letáky osvětového charakteru, dále M. Plzák, který byl klasikem manželského poradenství a zakladatelem samostatného vědního oboru věnujícího se manželství - matrimoniologie,⁹ a napsal světově první vysokoškolskou učebnici na toto téma. Významným odborníkem byl také brněnský rodák I. Plaňava, který se zaměřoval na sociální psychologii manželství a rodiny, manželskou a rodinnou terapii a na mezilidskou komunikaci.

Důležitým mezníkem byl revoluční rok 1989, kdy se naše země otevřela západnímu světu a moderním trendům, a to i v oblasti sexuální výchovy ve školách. Velkou úlohu v oblasti sexuality člověka sehrála především informační globalizace, rychlost a dostupnost informací, která šla ruku v ruce s odtabuizováním pornografie či sexuálních služeb. Koncem 20. století se dostává opět restriktivní přístup vnímání sexuální morálky v rámci boje proti promiskuitě vzhledem k celosvětové smrtelné epidemii viru HIV a nemoci

⁹ Matrimoniologie je věda o manželství, specializovaný obor psychologie, zabývající se především manželskými vztahy.

AIDS¹⁰ (Nemcová, 2007). Sexuální výchovou, osvětou v oblasti antikoncepce a boji pro HIV/AIDS se zabývají M. Rašková, L. Šulová, R. Uzel, P. Weiss, J. Zvěřina v rámci Společnosti pro plánování rodiny a sexuální výchovu, který byla založena v roce 1991 jako nevládní organizace zabývající se podporou populačního zdraví a plánování rodiny. Tato organizace vyvíjí svou činnost ve smyslu zásad International Planned Parenthood Federation.¹¹ Společnost pro plánování rodiny si klade za cíl podporovat výchovu k plánování rodiny, k partnerským vztahům a k rodinnému životu včetně výchovy sexuální.¹² Problematikou osvěty a výchovy k rodičovství se zabývá také mnoho neziskových organizací, např. centra pro rodinu v jednotlivých městech.

1.4 Výchova k rodičovství v současnosti

Dnešní doba je nazývána dobou postmoderní a postmoderní aspekty se promítají i do způsobu výchovy k rodičovství. Každá společnost se snaží prostřednictvím určitých etických hodnot a právních norem určitým způsobem regulovat a kultivovat nejen sexuální, ale i partnerské, manželské a rodičovské chování. Z. Mlčák se domnívá, že jedním z důvodů nutnosti přiměřené sociální regulace těchto forem chování, jejichž přirozeným základem je lidská sexualita, je i v celku oprávněná obava z destabilizace společnosti. Vztah společnosti je možné hodnotit v bipolární dimenzi restriktivního až liberálního přístupu. Restriktivní přístup v oblasti výchovy je spojen s omezenou informovaností mladé generace a tabuizací různých témat. V oblasti partnerského, manželského a rodičovského chování se uplatňuje prostřednictvím systému nejrůznějších příkazů, zákazů, zábran a trestů. Oproti tomu liberální přístup je charakteristický důrazem na otevřenou informovanost, širokou toleranci různých forem sexuálního, partnerského, manželského a rodičovského chování, důraz je kladen na individuální volbu a odpovědnost každého jednotlivce. Jako ideální se ovšem jeví integrační přístup, ve kterém je obsažena jak sexuální svoboda tak sexuální odpovědnost (Mlčák, 1996). V současné době můžeme

¹⁰ Světová zdravotnická organizace zveřejnila zprávu pod názvem Celkový přehled epidemie AIDS za rok 2011, počet nemocných na celém světě je 34 000 000. <http://www.aids-hiv.cz/html/udaje-ve-svete.html>

¹¹ <http://www.ippf.org/>

¹² <http://www.planovanirodiny.cz/>

volit mezi třemi přístupy k sexualitě. Působení restriktivního, integračního a liberálního přístupu k sexualitě shrnuje následující tabulka.

Tab. 1 Srovnání restriktivního, integračního a liberálního přístupu k sexualitě*

	restriktivní přístup	integrační přístup	liberální přístup
úroveň osobnosti	superego	ego	id
typ chování	zdrženlivost, askeze	výběrová sexualita	nevázanost, promiskuita
výchovný styl	autoritativní	demokratický	liberální
tolerance	nízká	vysoká	vysoká
odpovědnost	vysoká	vysoká	nízká
prostředky	zákaz	doporučení	proklamace
sexuální regulace osobnosti	externí	interní	externí
spokojenost	nízká	vysoká	nízká
sexuální poruchy	časté	zřídka	časté
riziko sexuálních onemocnění	mizivé	nízké	vysoké
sexuální informace	tabuizace	regulované šíření	propagace
sexuální výchova	pruderie	kultivace	pornografie

* (Mlčák, Z., 1996)

Restriktivní přístup vede k zakazování a tabuizování, na opačném konci pomyslné škály je liberální přístup. S liberálním přístupem nejen k sexualitě, ale i k násilí, se čím dál častěji setkáváme v masmédiích. Jako nejvíce vyhovující se nám jeví integrační přístup, který v sobě zahrnuje tzv. „zlatou střední cestu“. Sexuální výchova u tohoto přístupu vede ke kultivaci vychovávaného.

2 POHLED NA VÝCHOVU K RODIČOVSTVÍ V RODINĚ A VE ŠKOLE

V této kapitole se setkávají dva světy – rodina a škola. Rodina a škola jsou nejlivnější systémy individuálního vývoje dětí. Velmi důležitá je interakce mezi těmito prostředími, v centru pozornosti je vychovávané dítě. Pojícím prvkem mezi rodinou a školou je aspekt vzájemné spolupráce. Za velmi důležitou považuje E. Dowling strategii spolupráce rodiny a školy. Rodina a škola jsou dva otevřené systémy, které jsou v neustálé vzájemné interakci (Dowling, 1985). Rodina má základní a rozhodující formativní vliv, vede dítě ve vztahu k sobě, k druhým, ke světu a k hodnotám. Je potřebné v rodině vychovávat děti k hodnotám lásky, slušnosti, úcty, tolerance, přátelství, solidarity a dobra. Úkolem školy je rozvíjet a vést žáky a předávat přiměřené znalosti o anatomii, fyziologii, hygieně, psychologii a etice. Poskytovat předpoklady pro tvorbu vlastního žebříčku hodnot a vést k zodpovědnému usměřování vlastního života.

2.1 Výchovné působení rodiny

„Výchova během dětství představuje rozhodující formativní vliv na to, co bychom mohli označit jako obsah osobnosti, tj. ty rysy a styly chování, které realizují vztah dítěte k sobě, k druhým, ke světu a k hodnotám. Působí zde velice silně rodičovské pojetí výchovy, což je jednota či souhrn představ a názorů rodičů na cíle, na metody i na prostředky výchovy. V pojetí výchovy se tedy sjednocují představy o tom, co rodiče z dítěte chtějí mít, a praktiky, jimiž toho chtějí dosáhnout (Smahel, R., 2004 s. 17).“ Rodina má významnou a dokonce nezbytnou roli ve vzdělávání. Rodina je původní a nejučinnější základna zdraví, vzdělání a sociálního zabezpečení (Coleman, J. S. et. al., 1977). Rodina učí správné hodnotové orientaci. Harmonická rodina vychovává k tomu, aby se její členové byli schopni začlenit do společnosti a být prospěšní pro společnost.

Provázanost výchovy v rodině a ve škole spočívá v tom, že „výchova v rodině se vždy odvíjela od školní výchovy a ta od společenské výchovy. V každém historickém

období je potřebné v rodině vychovávat děti k hodnotám lásky, slušnosti, úcty, tolerance, přátelství, solidarity, dobra.

Výchova v rodině má rozvíjet:

- vztah k sobě samému,
- vztah ke společnosti, k lidem, k rodině,
- vztah k přírodě (Bakošová, 2008 s. 94).“

Vztah k sobě samému má být podmíněný láskou a úctou k životu, zachování zdraví, pěstování životního stylu, zabezpečení vzdělání. U dítěte má rodinná výchova pěstovat svobodu a zodpovědnost, svobodu v rozhodování, zodpovědnost za svoje činy. Je potřeba vychovávat takovou osobnost, která bude mít dobrý hodnotový základ a bude umět sladit individuální a společenské požadavky a získá životní moudrost. Výchova ke vztahu ke společnosti, lidem a rodině zahrnuje výchovu k občanské participaci, dobrým vztahům k druhým, schopnost spolupráce, umění přizpůsobení, rozhodování a vedení lidí. To představuje základ modelu chování, který si děti osvojují v rodině. Rodina má posilovat kladný vztah k přírodě a nemají být v rodině akceptovatelné činy lidí, kteří poškozují ovzduší, znečišťují vodu, lesy i celou přírodu. Rodiče mají vychovávat děti k lásce k přírodě a její ochraně (Bakošová, 2008). Tento přístup vede k výchově ke vztahu. Následující výchovný přístup se zaměřuje na výchovu v rámci předávání kultury.

Funkcí výchovy je formování sociální bytosti jako svého druhu, dalo by se říci jako projekce společnosti do individuů. Je zřejmé, že klíčové místo zde patří kultuře, která je (a s ní celá společnost) socializací jedinců a skupin společnost tvořících stále reprodukována. Kultura je vnitřním obsahem společnosti, je tím, co člověka mění na člena lidské společnosti. Socializace napomáhá mezigeneračním předáváním kultury, začleňováním jedinců do určité kultury, enkulturací. Kultura je strukturována, zahrnuje mnoho prvků (normy, hodnoty, obyčeje, zvyky, vědění, víru, morálku, právo, umění atd.), jevů, procesů a vztahů, které spolu rozmanitě souvisejí. Socializace a kultura uspokojují společenské a individuální potřeby a zajišťují soudržnost společenství (Havlík, Kořa, 2002). Soudržnost společenství vede k jednotě a harmonii vztahů.

Výchovné působení rodičů vnímá O. Pšenička jako velmi důležitý životní úkol. Hovoří o právech a povinnostech rodičů a o úloze školy. „Rodiče mají povinnost, aby v rámci výchovy k otcovství a mateřství předávali svým dětem základní poznatky ze sexuální oblasti. To je nejen jejich povinnost, ale i právo, aby jako první předávali tyto informace svým dětem. Je to z psychologického hlediska žádoucí a správný postup. Škola pak později tuto rodičovskou sexuální výchovu postupně rozvíjí (Pšenička, 1994 s. 116).“ Na výchovu rodičů má později navázat výchova ve škole, proto je spolupráce rodiny a školy velmi důležitá.

O významu spolupráce rodiny a školy se zmiňuje V. Täubner a zdůrazňuje, že rodiče musí být informováni o obsahu a metodách výchovy k rodičovství, které aplikuje pedagog ve škole. Vychovatel (v rodině i ve škole) si musí uvědomit, že sexuální výchova se prolíná veškerým výchovným působením. Vychovatel vychovává přímo i nepřímo např. tím, že projevuje úctu k mateřství, jaké zaujímá postoje k prostituci, interrupcím, pornografii, narkomanii, alkoholismu atd. Sexuální výchova je tedy nejen specifickým výchovným projektem specializovaných pedagogů a rodičů, ale je zároveň součástí každodenního záměrného i nezáměrného výchovného působení každého vychovatele. To vyžaduje, aby každý vychovatel (učitel, rodič, pedagog volného času) měl přiměřené obecné vzdělání v sexuální výchově (Täubner, V., 1997). Tomuto přiměřenému obecnému vzdělání napomáhá i sociální pedagogika, která se problematikou této výchovy zabývá a je předmětem jejího zkoumání.

2.2 Škola a výchova k rodičovství

Díváme-li se na výchovu k rodičovství z perspektivy sociální pedagogiky, uvědomíme si, že svěřením dětí škole zároveň znamená, že se prostřednictvím školy realizuje obecný pedagogický vliv, a tím i vliv v otázkách sexuality. To ovšem nutně neznamená, že by každý učitel a každá učitelka sami o sobě měli právo neomezeně předkládat žákům své individuální teoretické koncepce, které mohou být ideologicky či světonázorově ovlivněny. Praxe ukazuje, že úměrně tomu, zda a jak rodiče ve své výchovné odpovědnosti selhávají, vzrůstá přirozeně subsidiární odpovědnost a právo

jiných institucí, obzvláště školy, na zástupné působení (Rotter, 2003). V souvislosti se vzrůstajícím významem školy a v jejím přebírání rolí, které dříve patřily především rodině se zástupné působení školy projevuje především v předmětu sexuální výchova.

Sexuální výchova tvoří součást komplexní výchovy člověka. V edukačních podmínkách současné české školy je koncipovaná jako element rozvoje pozitivního lidského cítění a mezilidských vztahů v rámci záměrné, cílevědomé činnosti učitele a žáka. Sexuální výchova má interdisciplinární charakter, to znamená, že prolíná celým edukačním procesem a je pojímána jako nedílná součást složek výchovy. Cíle sexuální výchovy vycházejí z věkových a individuálních zvláštností žáků. Mezi základní cíle sexuální výchovy patří předávání přiměřených znalostí o anatomii, fyziologii, psychologii a etice sexuality, poskytování předpokladů pro tvorbu vlastního hodnotového systému i pro zodpovědné usměrňování vlastního života.¹³

Sexuální výchova se dotýká široké oblasti lidského života a je určena pro současný i budoucí život. Mezi základní předpoklady spokojeného života patří nejen soulad v oblasti partnerské, manželské a rodičovské, ale i vytváření dobrých vztahů mezi ostatními lidmi, které by měly fungovat s principy a normami společnosti.¹⁴ Jaká bude rodina a jaká bude společnost za několik desítek let je otázkou našeho přístupu k výchově vlastních dětí a k tomu, jakým způsobem současné školství přistupuje k výchově k rodičovství.

Jedním z přístupů, který je možné zvolit, je výchova v rovině poučení, vzoru a vztahu, podle modelu Z. Matějčka. Lze ho aplikovat i pro průběh sexuální výchovy. Rovinu poučení představuje linie rozumová (nejzákladnější informace, vědomosti, dovednosti, návyky), rovinu vzoru zaujímá linie sociální (vztahy, zkušenosti, vzory) a rovinu vztahu prezentuje linie citových vztahů (kvalitní citové zázemí a vztahy mezi lidmi). Jednotlivé roviny se vzájemně propojují, nemohou existovat izolovaně, ani nelze žádnou vynechat. Citové vztahy dítěte tvoří základnu, na kterou navazují jeho vzory

¹³ <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2011101401>

¹⁴ Tamtéž.

chování a potom jsou tyto modely chování pilířem pro získávání sexuálního poučení.¹⁵ Výchovný model předkládaný Z. Matějčkem o výchově v rovně poučení, vzoru a vztahu je velmi zajímavý, věnovali jsme se mu i v bakalářské práci nazvané *Výchova k manželství, rodičovství a sexuálním vztahům* a domníváme se, že by se o něm mělo více mluvit, aby mohl být inspirací pro více rodičů.

Vlivem okolí se zabýval H. Rotter. Tvrdil, že nepostradatelnou a podstatnou součástí každé výchovy jsou vzory. Člověk potřebuje výchovný vliv svého okolí. Sexuální výchova se děje primárně prostřednictvím rodičů, ale nezbytně i prostřednictvím sourozenců a všech ostatních blízkých osob, které jsou důležité pro život dítěte a dospívajícího jedince. Proto by ani nebylo realistické, kdyby se právo na sexuální výchovu chtělo vyhrazovat pouze rodičům. I když zcela odhlédneme od toho, že tohoto práva často nedostatečně využívají, bylo by omylem neuznat, že stejně tak i jiní lidé, s nimiž se děti i mladiství setkávají ovlivňují svým příkladem, svým slovem a dokonce i záměrným mlčením, postoj k sexualitě (Rotter, 2003 s. 28). Hledisko příkladu je velmi důležité, proto je třeba dbát, aby pedagogové svým jednáním a svým chováním byli vždy dětem dobrým příkladem.

O nedílnosti výchovy jako celku hovoří O. Pšenička: „Sexuální výchova je nedílnou součástí celkové výchovy, zvláště pak jako součást výchovy k zodpovědnému mateřství a otcovství. Sexuální výchovu musíme roubovat na dobré mezilidské vztahy v rodině, na výchovu k odpovědnosti, porozumění, na vzájemnou pomoc a sebeodříkání (Pšenička, 1994 s. 73).“ „Výchova k sexualitě je především výchovou k lásce v její plnosti (Pšenička, 1994 s. 303).“¹⁶ „Proces výchovy k manželství a rodičovství se začíná hned po narození, proto je rodina nejvhodnějším místem pro realizaci této výchovy.“ (Nemcová, 2007 s. 6) Na tuto výchovu potom navazuje škola, která ji dále rozvíjí.

Škola jako instituce se potýká s otázkou, jak vůbec nazvat předmět, který se bude věnovat výchově k rodičovství. Z. Mlčák předkládá vhodné čtyři názvy. Jedná

¹⁵ <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2011101401>

¹⁶ Autor citátu: R. Palouš - český filosof, pedagog a kmenolog.

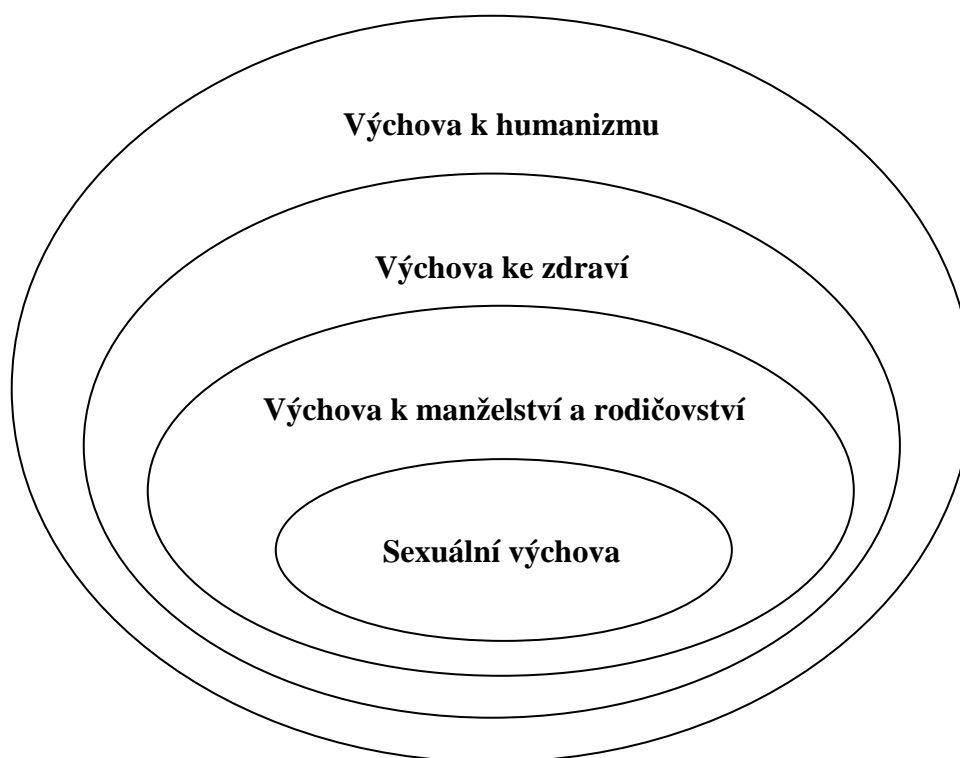
se o sexuální výchovu, výchovu k manželství a rodičovství, výchovu ke zdraví a výchovu k humanizmu.

Sexuální výchova je cílevědomé a záměrné působení s cílem vytvořit u vychovávaného předpoklady pro zdravý a uspokojivý pohlavní život. Cílem je předání informací o sexualitě člověka a působit na každého jedince tak, aby dokázal racionálně, svobodně a odpovědně rozhodnout o svém pohlavní životě a usměrňovat jej tak, aby se vyvaroval všech potencionálních negativní vlivů (Mlčák, 1996).

Výchova k manželství a rodičovství je vymezena obsáhleji jako výchovně vzdělávací proces vytvářející základní předpoklady k optimálnímu způsobu partnerského, manželské a rodinného soužití. Kromě aspektů sexuálních zahrnuje i problematiku volby partnera, složek a vývoje manželského soužití, problematiku rodinné komunikace apod. (Mlčák, 1996).

Širší obsahový záběr má pojem výchova ke zdraví. Jde o takové působení, které můžeme definovat jako vytváření komplexních předpokladů ke zdravému životnímu stylu. Výchova ke zdraví zahrnuje prevenci drogové závislosti, ochranu před jinými negativními jevy, ohrožující zdravý vývoj člověka, také zahrnuje pracovní, sociální, ekologické, kulturní, hodnotový a jiné aspekty životního stylu (Mlčák, 1996). Výchově ke zdravému životnímu stylu se podrobně věnuje kapitola 4.1.

Pojem zahrnující nejširší pohled na problematiku je výchova k humanizmu, tato výchova zahrnuje navíc i filozofické aspekty lidského života a chování člověka k člověku v měřítku mikrosociálním, mezosociálním a makrosociálním (Mlčák, 1996).

Obr. 1 Označení oblastí výchovy k rodičovství

V tomto pojetí se setkává výchova k rodičovství se sociální pedagogikou v jednom společném cíli a tím je výchova k humanizmu. Cílem sociální pedagogiky jako životní pomoci je vést člověka k humanitě a důstojnosti, to zahrnuje také solidaritu, subsidiaritu, emancipaci, normalitu a lidskou důstojnost (Bakošová, 2008).

3 RODINNÁ POLITIKA A VLIV KULTURY

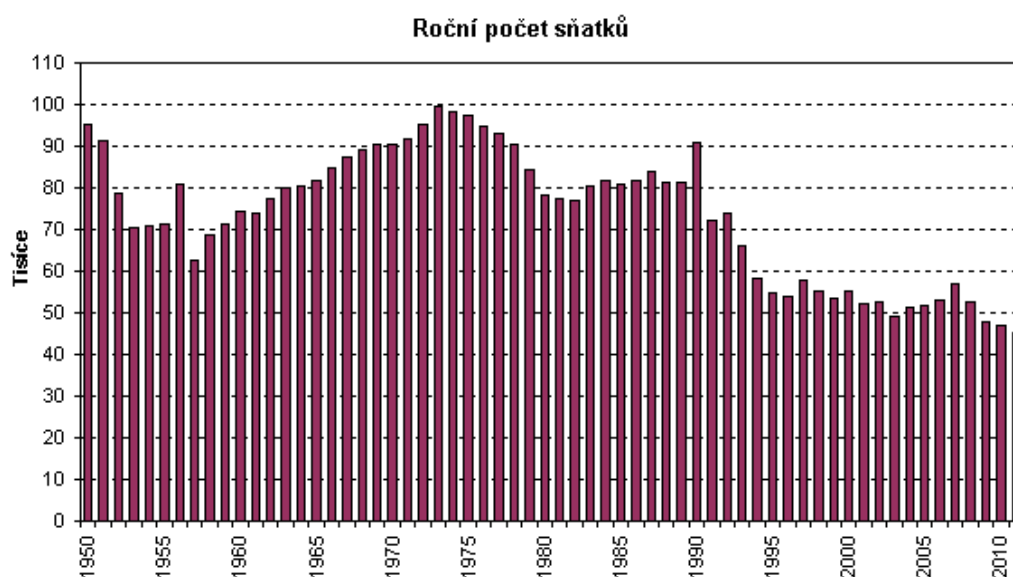
Kapitola Rodinná politika a vliv kultury ukazuje pohled na rodinu a společnost, popisuje vývoj sňatečnosti a rozvodovosti, poukazuje na hodnotu rodičovství, zdůrazňuje význam mateřství a otcovství. V neposlední řadě přibližuje problematiku přirozeného plánování rodičovství. Změny ve společnosti jdou ruku v ruce se změnami v rodině. V této kapitole jsou popsány aspekty změny rodiny za posledních sto let. Rodina má důležitou roli při výchově svých členů z hlediska zvládnání života v postmoderní společnosti. Jejím hlavním cílem je naučit člověka zvládat životní úkoly, naučit vyrovnat se se změnami v bezprostředním okolí, aby jedinec dokázal plnit životní poslání, zdolával úkoly na něho kladené a uměl se vypořádat s každodenními problémy.

3.1 Rodina a společnost

Důležitým faktem ve vztahu společnost a rodina je to, že rodina 20. století byla poznamenána především čtyřmi základními skutečnostmi: snížením stability manželských svazků, úbytkem dětí v rodině, rozpadem vícegeneračního soužití a snížením úmrtnosti a prodloužení věku (Horská, Kučera et al., 1990). Minulé století přineslo velké změny v rodině, a to se poté projevilo se všemi důsledky v celé společnosti. Snížení stability manželství vedlo ke skutečnosti, že mnoho dětí vyrůstalo pouze s jedním rodičem, dalším aspektem byl úbytek dětí v rodině, to se připisuje především emancipaci žen, medicínskému vývoji v oblasti moderních antikoncepčních prostředků, změně životního stylu žen, který tkví v zaměstnání mimo domov. Další skutečností je rozpad vícegeneračních soužití, ke kterému dochází z různých důvodů, např. nevyhovující stísněné bytové podmínky a následné stěhování se do domovů důchodců, mezigenerační konflikty, případně z důvodu nemoci a nemožnosti péče o starého člověka doma. Dalším faktem, který přineslo minulé století, je snížení úmrtnosti a prodlužování věku díky moderní medicíně a dostupnosti léků a léčby. V této souvislosti se rovněž řeší problematika stárnoucí populace, kdy začínají stárnout silné poválečné ročníky.

Na prahu 21. století, jak uvádí Z. Bakošová, je pro rodinu charakteristické, že došlo k poklesu porodnosti, zvyšování věku matek při porodu, zvyšování počtu dětí narozených mimo manželství, pokles sňatečnosti, zvyšování rozvodovosti, změna struktury rodiny, klesá zastoupení úplných rodin a zvyšuje se podíl neúplných rodin. Současnost je ve znamení proměny rodiny v Evropě, mění se rozsah a struktura rodin, bohatství vztahů, projevuje se nižší akceptace rodinných hodnot, změna dělby práce v rodině, mění se formy rodinného soužití, dohází k ohrožení nukleární rodiny a k větší křehkosti rodinných vazeb (Bakošová, 2008). Nacházíme se právě v době, která nás nutí začít řešit problémy spojené se vztahem rodina versus společnost. Možná se nám nepodaří najít řešení, v tom případě je potřeba alespoň hledat schůdnou cestu.

Křehkost rodinných vazeb, destabilizace manželství a rodiny vede k chaosu ve společnosti. Díváme-li se na současný statistický vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v České republice vidíme, jaké jsou tendence naší společnosti. Za zmínku z hlediska výchovy k manželství a rodičovství stojí fakt, že za uplynulých deset let u ženichů vzrostl průměrný věk při prvním sňatku z 29,3 na 32,4 let a u nevěst z 26,9 na 29,6 let.¹⁷

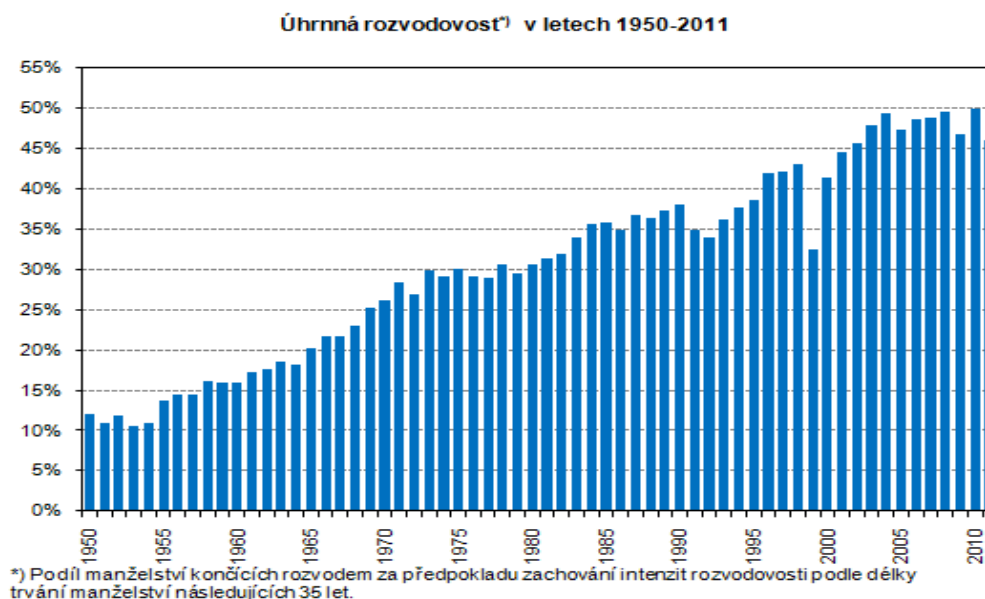
Obr. 2 Roční počet sňatků v letech 1950-2011¹⁸

¹⁷ <http://www.novinky.cz/domaci/277587-lide-se-berou-pozdeji-zlatych-a-stribnych-svateb-ubyva.html>

¹⁸ <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>

Český statistický úřad uvádí, že „roční počet uzavřených sňatků na rozdíl od počtu narozených zaznamenal své lokální minimum nikoli koncem devadesátých let, ale až v roce 2003, kdy bylo poprvé v České republice uzavřeno méně než 50 tisíc sňatků. Od roku 2004 počet uzavřených manželství opět stoupal, avšak ne nijak výrazně. Prudší nárůst nově vzniklých manželství přinesl až rok 2007, kdy bylo uzavřeno o 4,3 tisíce manželství více než v roce předchozím. Meziroční nárůst byl tehdy dokonce větší než celkový nárůst z let 2004-2006. Celkem bylo v roce 2007 oddáno 57 157 párů, nejvíce za posledních deset let. V následujících letech ale vstupovalo do manželství stále méně osob a v roce 2011 se v České republice uskutečnilo 45 137 svateb. Šlo o nejnižší počet od roku 1918.“¹⁹

Následující graf ukazuje vývoj rozvodovosti za posledních šedesát let. Za sledované období od roku 1950 do 2011 můžeme pozorovat vzrůstající rozvodovost ve společnosti.

Obr. 3 Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2011²⁰

Předchozí dva grafy nás vedou k zamyšlení nad situací rodin v naší zemi. Nejedná se pouze o statistiky a čísla, ale jde o lidi, rodiny a především o prostředí, ve kterém

¹⁹ <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>

²⁰ http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhrnna_rozvodovost_v_letech_1950_2011

vyrůstají děti. V roce 2011 se podle Českého statistického úřadu narodilo nejvíce dětí mimo manželství. Bylo to 41,8 procenta z celkového počtu 108 673 živě narozených dětí. Děti, které nevidí příklad bezproblémového rodinného vztahu, mají oslabenou motivaci samy uzavřít v dospělosti manželství a hlavně v něm vytrvat.²¹ Toto konstatování nás nutí položit si otázku, zda předchozí generace, které nebyly ovlivněny konzumním způsobem života, nebyly v určitém aspektu šťastnější a spokojenější? Proto se nyní podívejme na hodnoty a především na hodnotu rodičovství ve společnosti.

3.2 Hodnota rodičovství ve společnosti

Lidé žili a žijí ve světě, který sami vytvořili tím, že mu vtiskli pečeť světa hodnot. Základem je schopnost sebeuvědomění jako forma existence, která je vlastní pouze člověku. Schopnost sebeuvědomění lidem umožňuje, aby k prostředí v němž žijí, zaujímali subjektivní postoje, aby z něj učinili předmět svého chtění. Tak vzniká hodnotový svět, tj. svět strukturovaný lidskými záměry a potřebami. Jen v hodnotovém prostředí si člověk uvědomuje co a proč prožívá, pouze s tímto světem je schopen vytvářet jednotu (Hungr, 2006). A tato jednota vede k uvědomění si základních otázek: „Kdo jsem?“, „Proč tu jsem?“, „Kam směřuji?“ a „Co je pro mě důležité?“.

P. Hungr charakterizuje hodnotu jako „element vztahu člověka ke skutečnosti, jako význam, který je subjektem přikládán určitému společenskému či přírodnímu jevu (objektu) (Hungr, 2006 s. 5).“ Podíváme-li se na význam hodnoty rodiny a rodičovství ve společnosti, vidíme, že rodina je prostorem, ve kterém dochází k formování osobnosti člověka, prostorem tvorby lidského kapitálu, výchovy a růstu budoucích generací. Jako taková je bezesporu základní a nejvýznamnější jednotkou naší společnosti. Na její prosperitě závisí udržitelný rozvoj naší společnosti, rozvoj kulturní, sociální i ekonomický.²² Dostávají se nám do rukou v denním tisku případně na internetu různé průzkumy žebříčku lidských hodnot. Setkáme se s tím, že se na prvních pozicích těchto

²¹ <http://www.novinky.cz/domaci/277587-lide-se-berou-pozdeji-zlatych-a-stribnych-svateb-ubyva.html>

²² http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

žebříčků objevují hodnoty jako zdraví, rodina (příp. harmonická rodina), po té následuje přátelství, láska, partnerství nebo také užitečnost (být užitečný druhým) a mnoho další hodnot.

Přestože je rodina na čele žebříčku hodnot mnoha lidí, je smutné konstatování, že česká rodina slábne. Spolu s ní dochází k oslabování soudržnosti jejich jednotlivých členů; postavení žen a dětí je zranitelnější než dříve, a to až do té míry, že některé děti se nenarodí vůbec – a jiné se sice rodí, ale do poměrů, které je předem obírají o životní šance, kterých se dostává jejich šťastnějším vrstevníkům. Českého státu jakoby se od doby jeho vzniku tento znepokojivý vývoj vůbec netýkal. Teprve v posledních letech se začínají ve veřejné a sociální politice prosazovat snahy o změnu tohoto nepříznivého stavu, o zvrát uvedených negativních tendencí. Tyto snahy jsou motivovány uvědoměním si skutečnosti, že bez fungující rodiny, realizující své základní sociální funkce, je ohrožena také samotná existence dané společnosti. Bez soudržné rodiny nebude soudržná společnost a lidé budou méně spokojeni se svým životem; nesoudržná společnost bude rozkládána vnitřními tensemi (i včetně politických konfliktů) a bude se muset potýkat s nepřiměřeně vysokými dodatečnými náklady v rovině ekonomické, sociální i emocionální.²³ Na této změně se může podílet každý z nás, a to respektem a úctou k rodině, výchovou dětí, podporou politiků, kteří se orientují na prorodinné aktivity a na podporu rodin, ať již se jedná o bydlení, budování staveb pro volnočasové aktivity dětí a jejich rodičů, případně zvýhodňování rodinných vstupenek na různé akce a jiné další aktivity.

3.3 Význam otcovství a mateřství

Mužské a ženské role, tedy otcovství a mateřství, jsou základem rodinného soužití. Tam, kde v rodině chybí odpovědný, ochraňující otec, nebo pečující matka, trpí rodinné prostředí určitým deficitem. Nejčastějším případem v dnešní kultuře je právě chybějící otec. Dítě, kterému chybí otcovská autorita, bývá častěji neukázněné, asociální, agresivní

²³ http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

vůči dospělým i dětem.²⁴ Negativní dopady chybějící otcovské resp. mateřské postavy v rodině jdou ruku v ruce s řadou výchovných problémů vedoucí ke konfliktu se společností v podobě závislosti. Chybějící rodičovská postava vede u mladistvých k rozvoji alkoholismu, drogové závislosti nebo k poruchám příjmu potravy. Jedná se o mladé, kteří vyrůstali bez otce nebo s otcem neúčastnícím se péče či otcem, který vykazoval odmítavé postoje k dítěti.

Z důvodu, že se setkáváme s lidmi, kteří ve své rodině nepoznali pozitivní vzor rodičovství, je důležité zabývat se aspektem výchovného vedení dětí k přijetí budoucí rodičovské role. I. Gulášová doporučuje rodičům při realizaci jejich výchovných cílů:

- poskytnout možnost svobodné volby (nechat vychovávaným prostor na rozhodování),
- přiměřenou formou poukázat na důsledky chování, vyhýbat se prikazování,
- nezapomínat na povzbuzení a nešetřit jím,
- projevit důvěru („Jak tě znám, docela jistě si s tím problémem poradíš.“ „Ty jsi skutečně rozhodný mladý člověk.“),
- nevyhýbat se důležitým tématům týkajících se kamarádství, partnerství, sexuality, sexuální identifikace, výběru partnera.

Rodiče, kteří častěji (opodstatněně) používají při výchově svých dospívajících dětí povzbuzení, se méně často dostávají do konfliktu. Povzbuzením dítěte naplní jeho potřebu seberealizace, užitečnosti a je to nejúčinnější výchovný prostředek (Gulášová, 2004). Povzbuzení, podpora, důvěra v to, že to dítě zvládne, je dobrým základem pro budování pozitivního přístupu k překonávání překážek a zvládání úkolů, které život přináší.

Otázka významu otcovství a mateřství v české populaci začíná být klíčovým tématem i v oblasti sociální politiky. Tématem, které začíná být v médiích velmi často připomínáno,

²⁴ <http://www.profam.cz/index.html?a=5&id=556>

je stárnutí populace. Společnost, která nezajišťuje pro rodiny a pro děti dobré ekonomické a sociální podmínky, ať již se to týká finančního zabezpečení, bydlení, zaměstnání rodičů, preferencí konzumního stylu života mladých lidí, se ocitá před problémem stárnoucí populace. Z tohoto důvodu je třeba podporovat a zasazovat se o budování dobrých podmínek pro rodiny s dětmi a podporovat u mladých lidí význam a důležitost rodičovství.

V knize zabývající se porodností v Evropě a významem rodičovství pro českou populaci zmínili autoři následující pozitiva rodičovství:

- rodina s dětmi je základem všech dobrých věcí,
- osoba, která je dobrým rodičem, může být zcela spokojena se svým životem,
- pro většinu lidí, by byl život bez dětí nudný,
- život osoby, která má děti, pokračuje v jistém smyslu i po jeho smrti,
- jedna z nejlepších věcí je, že se člověk nikdy díky dětem necítí osamělý,
- děti jsou požehnáním pro manželství či partnerství,
- člověk se naučí, co je v životě opravdu důležité pouze prostřednictvím zkušenosti s výchovou dětí (Možný, Pakosta, Přidalová, 2008).

„Vychovávání je největší a nejtěžší problém, který je možno člověku uložit“²⁵, jak uvádí I. Kant, přece jen je potřeba zdůraznit, že se zkušeností s výchovou dětí člověk naučí, co je v životě opravdu důležité. Výchova další generace vede samotného vychovávajícího k reflektování vlastního chování a k sebevýchově.

3.4 Plánování rodičovství

Význam otcovství a mateřství je podstatným aspektem dalšího ekonomického a kulturního rozvoje společnosti, která se ocitá před problémem stárnoucí populace. Podpora rodin a výchovy dětí je jednou z cest, jak předcházet nerovnoměrnému věkovému zastoupení v populaci. Jednou z důležitých otázek, které si lidé kladou, je: Kolik budeme mít dětí? Kdy je budeme mít? Jsme schopni je dobře vychovat, dát jim vše, co potřebují

²⁵ <http://citaty.net/autori/immanuel-kant/?page=2>

(a to nejen z hlediska financí, ale také z hlediska času)? A tady přichází na řadu plánování rodičovství.

Výchovou k rodičovství a výukou symptotermální metody přirozeného plánování rodičovství jsme se s týmem spolupracovnic zabývaly v poradně pro ženy a dívky. O přirozeném plánování rodičovství koluje mezi lidmi mnoho mýtů, nepřesností a zavádějících informací. Přitom jde o metody se seriózními vědeckými podklady, které akceptuje i Světová zdravotnická organizace. Přirozené plánování rodičovství je označení takových metod plánování a předcházení těhotenství, které se opírají o pozorování přirozeně se vyskytujících známek plodných a neplodných fází v průběhu menstruačního cyklu. Zabrany početí se dosahuje pohlavní zdrženlivostí v plodném období (Nováková,²⁶ 2012). Přirozené jsou ty metody, které respektují přirozenost člověka. „Přirozené plánování rodičovství využívá přirozeně probíhajících pochodů a změn v těle ženy, které je možné sledovat a vyhodnocovat, a tak určit plodné a neplodné období (Lázničková, 2011).“

Přirozené plánování rodičovství spočívá v pozorování přirozených známek plodnosti a neplodnosti. Vede k prohloubení komunikace mezi manžely a posiluje vzájemné porozumění i úctu. Podle Světové zdravotnické organizace můžeme přirozené plánování rodičovství definovat jako: „Termín používaný k označení takových metod plánování a předcházení těhotenství, které se opírají o pozorování přirozeně se vyskytujících známek plodných a neplodných období v průběhu menstruačního cyklu.“²⁷ Problematikou

²⁶ Autorka je instruktorkou Ligy pár páru. Liga pár páru je organizace, jejímž hlavním cílem je šíření symptotermální metody přirozeného plánování rodičovství. Její název je odvozen od principu výuky: dobrovolnické manželské páry vyučují tuto metodu a s ní spojené etické aspekty další manžele a snoubence. České ústředí LPP má sídlo v Kladně a zprostředkovává kurzy v celé oblasti České republiky. Dále se této problematice intenzivně věnuje občanské sdružení Centrum naděje a pomoci se sídlem v Brně a Centra pro rodinu po celé České republice.

²⁷ <http://www.rodinadnes.cz/2012/01/co-je-prirozene-planovani-rodicovstvi.html>

přirozeného plánování rodičovství se v České republice detailně zabývají K. Šipr²⁸ autor publikace *Přirozené a spolehlivé plánování rodičovství* (1995) a L. Lázničková autorka *Průvodce symptotermální metodou* (2011) a publikace *Přirozené plánování rodičovství - Studie a poklady symptotermální metody* (2003). Cílem této práce není podrobné vysvětlení výše zmíněné metody, pro důkladné seznámení se s metodou odkazuji na výše zmíněné autory. Záměrem je upozornit na jednu z možností plánování rodičovství.

„Trend dnešní doby je jednoznačný: vše pečlivě naplánovat, vše mít pod kontrolou, aby nás nic nepřekvapilo. Tento přístup je patrný i v oblasti plánování rodiny (Nováková, 2012).“ Odpovědnost – plánování – rovnoprávnost – zdraví, to jsou hesla, se kterými se setkáváme v souvislosti s antikoncepcí. Celá společnost je vedena k tomu, že antikoncepce je odpovědí moderního člověka na všechny jeho problémy související s jeho sexualitou. Antikoncepce se dostala na rovinu takřka povinně přijímaného životního stylu, pokud má být člověk tzv. zodpovědný.²⁹ Domníváme se, že každý člověk má svobodu volby, svobodu rozhodnutí jaký životní styl si zvolí, zda chce žít v souladu s ekologickým způsobem života nebo naopak využije současných možností medicíny. Důležité je, aby se pravdivě a otevřeně hovořilo o pozitivních a negativních stránkách jednotlivých metod.

Podíváme-li se do historie, a to do roku 1925, v tomto roce Máhátmá Gándhí prohlásil: „Naléhavě žádám obhájce umělých metod, aby zvážili následky. Jakékoliv rozšíření používání těchto metod pravděpodobně skončí rozpadem manželství a volnou láskou (Kippley, Kippleyová, 1995 s. 63).“ Možná měl právě Gándhí pravdu, když se obával toho, že umělý zásah do přirozených věcí může zapříčinit dalekosáhlé následky projevující se v celé společnosti. Můžeme to přirovnat ke kamenu hozenému na klidnou vodní hladinu.

²⁸ Prof. MUDr. ThLic. Květoslav Šipr (*23. června 1934 v Brně) je český lékař a teolog, specializující se na gerontologii a bioetiku. Šéfredaktor časopisu *Scripta bioethica* a člen redakční rady časopisu *European Journal of General Practice*. Přednáší bioetiku na Univerzitě Palackého v Olomouci.

²⁹ <http://prolife.cz/download/sklad/b004-antikoncepce.pdf>

Přirozené plánování rodičovství vede k přijetí odpovědnosti za vlastní sexualitu a za partnera, se kterým žijeme. Ukázněnost přináší rodinnému životu plody radosti a míru, podporuje pozornost k druhému manželu, pomáhá manželům ovládat egoismus, který je nepřítelem pravé lásky a prohlubuje jejich smysl pro odpovědnost.³⁰ Rozhodnutí ke změně je založeno na svobodném rozhodnutí, je to věcí osobní volby a především dostatečné informovanosti o této problematice. A právě mylné informace a mnohdy různá účelná zlehčování spolehlivosti této metody vedou k tomu, že lidé ztrácejí odvahu vydat se proti proudu moderní doby a zvolit si přirozené plánování rodičovství, partnerskou věrnost na místo promiskuitního způsobu chování nebo stylu života bez závazků a odpovědnosti za druhé.

Tématu komunikace ve vztahu se věnoval náš přední odborník na sociální psychologii manželství a rodiny, manželskou a rodinnou terapii a na mezilidskou komunikaci I. Plaňava, který zdůrazňuje, že je potřeba pro udržení kvalitního intimního vztahu vyvíjet určité úsilí, včetně schopnosti přinášet oběti a vyjednávat kompromisy. Jestliže se lidské vztahy a především intimní vztahy v manželství ponechají samy sobě, jsou-li považovány za něco, co se děje automaticky, pak narůstá nebezpečná degenerace vztahu nebo i jeho ztroskotání (Plaňava, 2000). Z tohoto důvodu je potřeba o vztahy pečovat, vést dialog a pozitivní tvořivou komunikaci, které přináší soulad v rodině.

³⁰ <http://www.kebrle.cz/katdocs/HumanaeVitae.htm>

4 VÝCHOVNÉ PŮSOBENÍ ŠKOLY

Čtvrtá kapitola nazvaná Výchovné působení školy se věnuje výchově ke zdravému životnímu stylu, a také sexuální výchově a jejím problémům. Přibližuje význam sexuální výchovy ve škole, charakter a didaktické pojetí této výchovy, popisuje zásahy a vlivy, které se této výchovy dotýkají.

Národní koncepce rodinné politiky vydaná Ministerstvem školství uvádí, že je předpoklad, že role partnerů a role rodičů si každý osvojí socializací v původní rodině. Tato socializace však může být poznamenána nestabilitou a narušenými vztahy v původní rodině, což dokládá vysoká míra rozvodovosti v České republice. Rovněž statistiky týrání dětí a četnosti výskytu případů domácího násilí ukazují, že nelze pouze spoléhat na funkčnost původní rodiny. K zodpovědnému a kvalitnímu partnerství a rodičovství bychom mohli být vychováni za předpokladu, že sama původní rodina funguje natolik dobře, že nám to umožňuje. Naopak velmi častou je situace, kdy si děti z nefunkčních nebo jen částečně funkčních původních rodin nesou vzorce chování, které budou působit odstředivě i uvnitř nově formované rodiny. Dobře fungující rodina vytváří stabilní zázemí pro všechny své členy. Je třeba vycházet z toho, že dobrými a zodpovědnými partnery a rodiči se mladí lidé nerodí a nestávají zcela přirozeně výchovou v původní rodině. Výchova ke kvalitnímu rodičovství a partnerství v původní rodině dnes často selhává, a proto škola nabízí konkrétní a cílená opatření k výchově k dobrému a zodpovědnému partnerství, manželství a rodičovství. Významnou úlohu v této výchově sehrává systém vzdělávání, tj. předškolní, základní a střední školství, ale nutná je rovněž participace neziskového sektoru. Opominout nelze ani formující význam médií. Pedagogické působení musí být zacíleno nejen na děti a mládež, ale rovněž na dospělé, kteří jsou potenciálními nebo stávajícími partnery a rodiči.³¹ Stěžejní úloha výchovného působení školy v postmoderní době tkví ve výchově nové generace ke zdraví, a to prostřednictvím výchovy k rodičovství a výchovy ke zdravému životnímu stylu.

³¹ http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

4.1 Výchova ke zdravému životnímu stylu

Setkali jsme se s názorem, že rodina si žádá celého člověka a na celý život. Z tohoto důvodu je potřeba věnovat pozornost výchově ke zdraví, která zahrnuje nejen výchovu ke zdravému životnímu stylu, ale také výchovu k rodičovství. Je nutné vést mladou generaci k tomu, aby chránili životní prostředí, vážili si svého zdraví a nepoškozovali je návykovými látkami. Je nezbytné vést je k uvědomění si odpovědnosti za své zdraví, pěstovat v nich lásku ke sportu a k přírodě. K tomu má rodině také napomoci škola, a to zejména v pojetí výchovy k humanizmu. O výchově k humanizmu dle Z. Mlčáka, se zmiňujeme v kapitole 2.2.

B. Kraus charakterizuje zdravý životní styl jako „soubor názorů, postojů, temperamentových vlastností a návyků, které mají trvalý ráz a jsou pro každého individuálně specifické – vystihují osobnost (Mühlpachr et al., 2011 s. 152).“ S. Střelec připomíná, v souvislosti s problematikou výchovy ke zdravému životnímu stylu, Lockovo heslo „Mens sana in corpore sano“, v překladu „Ve zdravém těle zdravý duch“. Pro zdravý životní styl je nutné sledovat nejen složku fyzickou a psychickou, ale také dimenzi sociální, což znamená starost o dobré mezilidské vztahy, místo ve společnosti a uznání ostatními, které vedou k pocitu spokojenosti a pohody. „Ve vší této činnosti je ale zapotřebí vlastní aktivity člověka, jeho snahy, víry, iniciativy a vůle. Záleží jen na něm, co si ze všech možností vybere, jaké postoje zaujme k vlastnímu zdraví a životu, jaké místo v hodnotovém žebříčku svému zdraví přisoudí. Také na tuto orientaci má vliv výchova (Střelec 1998, s. 130).“ Vlastní aktivita člověka je prvkem, který vede k tomu, aby nezůstával pasivní, ale aby se iniciativně snažil vyhledávat informace a aktivity vedoucí k zdravému stravování, ke sportu, k dostatečnému odpočinku a relaxaci.

Pěstování zdravého životního stylu zahrnuje rozvíjení tělesné, psychické a duchovní kultury osobnosti. Tělesná kultura osobnosti obsahuje rozvoj dovedností a návyků osobní hygieny, životosprávy, stravovacích zvyklostí, ovládnání touhy po škodlivých požitech jako jsou drogy, kouření, alkohol a samozřejmě zahrnuje přiměřený aktivní pohyb. Psychická kultura osobnosti je složitým komplexem kvalit, které

se konkretizují do žádoucích rysů, stylů, do socializovaných potřeb a hodnotových orientací. V naší době se klade důraz na odpovědnost, uvážlivost sebeovládání, poznávací dychtivost, prosociální orientaci, reflexi a sebereflexi, umění efektivně se učit, být tvořivý a sociálně zdatný. Duchovní kultura osobnosti je často omezována pouze na estetické, literární a vědecké zájmy i realizační dovednosti. Ta ale v plné šíři také zahrnuje především právní vyspělost osobnosti, citlivost svědomí a smysl pro duchovní dimenzi bytí (Mühlpachr et al., 2011).

Výchova ke zdravému životnímu stylu je ve 21. století důležitou složkou výchovy. Významným krokem ke zkvalitnění základního vzdělání v České republice je zavedení tématického okruhu výchova ke zdravému životnímu stylu ve standardech základního školství. Školní vzdělání v této oblasti si klade za cíl rozvoj osobnosti žáků a podporu zdraví ve všech souvislostech. Úcta k životu a odpovědnost za zdraví své i ostatních je základním cílem výchovy ke zdravému životnímu stylu (Ferwicková, Walker 1996). Respekt a úcta k životu a zdraví, rozvoj tělesné, psychické a duchovní složky člověka patří k základním stavebním kamenům výchovy ke zdravému životnímu stylu.

4.2 Sexuální výchova a její problémy

V současné době je velmi diskutovanou otázkou, co všechno má zahrnovat sexuální výchova ve škole, jaké učebnice a učební materiály patří a nepatří do výuky, kdo erudovaným odborníkem je a kdo ne, který pedagog může tento předmět vyučovat, jakým způsobem se vypořádat s extrémními názory na obou stranách pomyslné škály od extrémů radikálně pokrokových až po odpůrce této výchovy ve škole. Při realizaci sexuální výchovy se škola setkává s různými problémy např. dilema intervence státu do rodinných záležitostí. Otázkou zůstává do jaké míry je tato výchova záležitostí rodiny a do jaké státu.

O charakteru sexuální výchovy hovoří E. Poliaková. „Sexuální výchova má multidisciplinární charakter, který vyplývá z její složitosti, protože se dotýká všech oblastí lidského života a vztahů. Intervenuje do všech individuálních vývojových etap

člověka, ovlivňuje téměř všechny stránky jeho osobnosti a života (Poliaková, 1996 s. 145).“ Z tohoto důvodu se domníváme, že je důležité právě této oblasti věnovat náležitou pozornost. Důležité je zamýšlet se nad tím, jak můžeme napomoci dobrému průběhu výchovy k rodičovství ve škole.

Sexuální výchovu lze chápat jako „záměrnou, plánovitou a dlouhodobou činnost vychovatele (učitele, rodiče, vychovatele) vůči vychovávanému a v součinnosti s ním, ve které vychovávaný získává subjektivně i společensky žádoucí vědomosti, postoje a chování z nejširších oblastí sexuálního chování (Střelec 1998, s. 140).“ Toto pojetí klade důraz na cílené a dlouhodobé pedagogické působení, postavené na klasickém vztahu učitel a žák. Domníváme se, že v tomto předmětu by měl učitel vystupovat raději v roli poučeného průvodce, to znamená ukazovat cestu, nabízet možnosti a vést k uvažování a zamýšlení se nad důsledky svého jednání a chování.

Další přístup je zaměřený na vytváření optimálních mezilidských vztahů. Mezilidské vztahy představují důležitý základ vzájemné komunikace. Autoři K. Janiš a R. Uzel uvádí, že Světová zdravotnická organizace vidí podstatu a cíle sexuální výchovy v tom, že tvoří vše, co přispívá k výchově celistvosti osobnosti, schopné poznávat a chápat sociální, mravně psychologické a fyziologické zvláštnosti jedinců podle pohlaví a díky tomu zformulovat optimální mezilidské vztahy s lidmi stejného i opačného pohlaví (Janiš, 2008). Světová zdravotnická organizace si klade za cíl, aby lidé dosáhli nejvyšší možné úrovně zdraví a k tomu může napomoci nejen sexuální výchova v rámci osvěty sexuálně přenosných nemocí, ale také výchova ke zdravému životnímu stylu.

Význam vztahů zdůrazňuje také O. Pšenička: „Sexuální výchova je nedílnou součástí celkové výchovy, zvláště pak jako součást výchovy k zodpovědnému mateřství a otcovství. Sexuální výchovu musíme roubovat na dobré mezilidské vztahy v rodině, na výchovu k odpovědnosti, porozumění, na vzájemnou pomoc a sebeodříkání (Pšenička, 1994 s. 73).“ Významným aspektem je podle tohoto autora sexuální výchova od raného dětství, přiměřená intelektuální úrovni dítěte. Při výchově doporučuje používat různé říkanky, obrázky, knížky, ve školním věku se zaměřit nejen na informace o možnostech

antikoncepce a o sexuálně přenosných nemocech, ale také hovořit o vztazích, lásce a odpovědnosti.

Výuka sexuální výchovy se setkává v praxi s problémy, přestože se vedou různé odborné diskuse a na řešení problémů se pracuje, stále je co řešit. Problémy spojené s výchovou k rodičovství jsou spojeny především s praktickou metodikou, podle které se předmět, věnující se problematice sexuální výchovy, bude vyučovat (S. Střelec, 1998). Přestože je na trhu větší množství vhodných učebních materiálů, byly pokusy zavést jednotnou učebnici k výuce tohoto předmětu. Tyto snahy se však nepodařilo realizovat z důvodu, že v učebnici bylo uvedeno několik kontroverzních plánů na realizaci sexuální výchovy, a proto nebyla celoplošně zavedena do českých škol. V této souvislosti se objevuje také morální dilema intervence státu do rodinných záležitostí. Zůstává otázkou, do jaké míry je tato výchova záležitostí rodiny a do jaké státu? S. Střelec k tomuto stále přetrvávajícímu problému uvádí: „Sexuální socializace mládeže se bohužel chopily i různé fundamentalistické, náboženské nebo naopak radikálně pokrokové a jiné skupiny politiků a zanesly tento odborný problém balastem politických frází, spekulacemi a mediální touhou po „zviditelnění“ (S. Střelec, 1998 s. 141).“ Domníváme se, že opravdu není správné, když se ze sexuální výchovy ve škole, které by se měla věnovat spíše akademická debata, stává nástroj politického boje.

Dalším fenoménem, který stojí za zamyšlení je, že žádná pedagogická vědecká disciplína nebyla zasažena „pokryteckým mravokárstvím“ a manipulací vědeckého poznání jako právě sexuální pedagogika a její předmět sexuální výchova (S. Střelec, 1998). Že se jedná o velmi diskutované téma přiznává i E. Poliaková. Podle jejího názoru se část odborníků domnívá, že poskytnout informace o životních faktech bez jakéhokoli pokusu upevnit mladé lidi v mravním vědomí znamená zmást je a možná zapříčinit i nezodpovědné chování. Dalším stanoviskem je, že učitelovo zaměření na morální hodnoty je provázené nebezpečím, že bude jednoduše vytvářet kopie jeho starších vzorů, neschopných myslet nebo rozhodovat se o sobě samých. Ideálem se jeví možnost, aby učitel byl průvodcem, který pomáhá mladému člověku rozvinout vlastní systém hodnot založený na informativním pochopení alternativních vzorů myšlení a chování a plně si uvědomoval následky svého vlastního rozhodnutí a činnosti (Poliaková, 1996). Toto

pojetí se nám jeví jako velice dobré, protože dnešní školní výchovný systém má ve svých žácích rozvinout vlastní systém hodnot, aby dokázali rozlišovat mezi tím, co skutečně hodnotu má a co ne. Vliv médií je velmi silný a dá se říci téměř všudypřítomný, proto právě budování vlastního systému hodnot a tvorba vlastního názoru je nejlepší způsob obrany, který může pedagog vychovávanému dát. Učitel se má stát průvodcem, který pomáhá mladému člověku rozvinout vlastní žebříček hodnot.

V postmoderní době, kdy jde veškerý vývoj velmi rychle kupředu, je třeba držet krok i v pedagogice. Za zvlášť nutné považují K. Janiš a V. Täubner věnovat se trvalé inovaci obsahu sexuální výchovy, realizaci sexuální výchovy u etnických menšin, uplatňovat mezipředmětový přístup, projektovat didaktiku sexuální výchovy do přípravy adeptů učitelského povolání, dále rozvíjet badatelskou činnost na úseku didaktiky sexuální výchovy (Janiš, Täubner, 1999). Důležitým prvkem, který může napomoci realizaci kvalitní výchovy k rodičovství, je dobrá příprava studentů pedagogiky na vysokých školách a jejich specializace na tuto problematiku.

Domníváme se, že předmět sexuální výchova ve škole, by měl naučit vychovávaného umět se rozhodovat, volit taková řešení, která budou v souladu s jeho hodnotovým a morálním žebříčkem a nebudou v rozporu s hledisky okolí. E. Poliaková uvádí, že cíl sexuální výchovy ve škole spočívá ve výchově sociálně, morálně a emocionálně zralé osobnosti, schopné jednat a chovat se v souladu s etickými a morálními hodnotami uznávanými danou společností (Poliaková, 1996).

T. G. Masaryk v publikaci „Mravní názory“ z roku 1923 odpovídá na otázku, jak se má mluvit a psát o věcech týkajících se této problematiky. Odpověď je jednoduchá a přece velmi hluboká. „Opravdově. Lidé nezkažení a jemní o věcech pohlavních mluvit a psát budou pravdivě, čestně, pěkně (Poliaková, 1996 s. 5).“ A tato slova jsou výzvou pro dnešní dobu, kdy jsou děti a mládež denně vystaveny působení a tlaku masmédií.

Ještě jednou chceme zdůraznit, že cílem výchovy k rodičovství uskutečňovaným prostřednictvím sexuální výchovy, výchovy k manželství a rodičovství, výchovy ke zdraví

či výchovy k humanizmu ve škole, který spočívá ve výchově sociálně, morálně a emocionálně zralé osobnosti, schopné jednat a chovat se v souladu s etickými a morálními hodnotami. V duchu paradigmatu, které prosazoval Z. Matějček, by se dalo hovořit také o citové výchově.³² Citová výchova obsahuje vztah, vzor a poučení. Jako ideální model vidíme tři oblasti, ze kterých by měla vycházet sociálně pedagogická výchova k rodičovství. Jedná se o citovou výchovu (vztah, vzor, poučení), dále výchovu k rodičovství (vytvářející základní předpoklady k optimálnímu způsobu partnerského, manželského a rodinného soužití) a výchovu k humanizmu (výchova k humanizmu zahrnující navíc i filozofické aspekty lidského života a chování člověka k člověku v měřítku mikrosociálním, mezosociálním a makrosociálním).

Pluralita názorů různých autorů nám dává příležitost zamyslet se a utvářet si svůj vlastní pohled a postoj k výchově k rodičovství. Je možné dát se inspirovat a vést některými přístupy našich i zahraničních pedagogů a dalších odborníků věnujících se problematice rodin a vztahů. Je na nás, jak budou vychovány nejen naše děti, ale i děti našich dětí. Proto znovu apelujeme na úvodní myšlenku této práce a opět vyzýváme k zamyšlení se nad tím, jaké děti našemu světu zanecháme?

³² O problematice citové výchovy: Pokorná, H. Výchova k manželství, rodičovství a sexuálním vztahům, bakalářská práce, Brno: Institut mezioborových studií, 2011, 70 s.

5 ANALÝZA VÝCHOVY K RODIČOVSTVÍ V PROSTŘEDÍ RODINY A ZÁKLADNÍ ŠKOLY

5.1 Metodologická východiska

Výzkumná část diplomové práce se zaměřuje na analýzu výchovy k rodičovství v prostředí rodiny a základní školy. Při volbě mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem, jsme zvolili kvalitativní výzkum z důvodu, že „posláním kvalitativního výzkumu je porozumění lidem v sociálních situacích (Disman, 2005 s. 289).“ Prostřednictvím kvalitativního výzkumu zaměřeného na analýzu výchovy k rodičovství v prostředí rodiny a základní školy, chceme dospět k hlubšímu porozumění zkoumaného problému.

Cíle výzkumu jsou zjistit názory týkající se výchovy k rodičovství v rodinách, výchovy ke zdravému životnímu stylu, jakou spolupráci očekávají rodiny od školy v této oblasti výchovy. Dále si výzkum klade za cíl zjistit, jak napomáhá škola výchově k rodičovství. Předmětem výzkumu je dozvědět se, jak rodina a škola přistupuje k výchově k rodičovství a analyzovat podíl obou těchto institucí na výchově dětí v této oblasti. Základní výzkumná otázka: Má vliv na výchovu k rodičovství vzdělání rodičů?

Výzkumný vzorek zahrnuje respondenty vybrané záměrným výběrem. Kontaktovali jsem známé, spolupracovníky a rodiny ve svém okolí a ti dále doporučili další kontakty na respondenty, kteří byli ochotni se výzkumu zúčastnit. Výběr dotazovaných, byl stanoven tak, aby zahrnoval různorodou skupinu např. dotazované s větším počtem dětí, na rodičovské dovolené, nábožensky orientované či respondenti žijící v nesezdaném soužití. Ve výzkumu jsme se snažili, abychom zmapovali přístupy rodičů, kteří rozdílným způsobem přistupují k výchově. Otázky, které na respondenty směřujeme jsou zaměřeny nejen na jejich výchovné působení, ale také na jejich názory a postoje a na spolupráci se školou.

Výzkum ve škole má ukázat pohled školy, kde se výchově k rodičovství věnují pedagogové. Součástí analýzy výchovy k rodičovství v prostředí školy je také studium dokumentu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, jedná se o Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách a dále se naše zkoumání zaměřilo na srovnání dvou učebnic věnujících se tomuto tématu. Z materiálů jsme konkrétně vybrali dvě učebnice O. Trojan *Jak mluvit s dětmi o sexu – rádce pro rodiče a učitele* a E. Fenwicková, R. Walker *Sexuální výchova – průvodce citovým a tělesným dozríváním*. Srovnávali jsme pozitiva a negativa textu, typ, původ, znaky a intencionalitu dokumentu.

Výzkumnou metodu jsme zvolili rozhovor (interview). Rozhovor je verbální kontakt mezi dvěma nebo více účastníky. Jedná se o techniku zjišťování názorů o určitém sociálním problému. Jde o zjišťování vědomí lidí o dané problematice formou otázek (Laca, 2011). Interview umožňuje zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do motivů a postojů respondentů. Pro výzkum jsme vybrali online interview. K tomuto rozhovoru jsme využili možností internetové sítě (chat, sociální síť a elektronickou schránku). Důležitou roli hraje čas tzn. být online ve stejný čas. Otázky kladené respondentům jsou otevřené, aby respondent mohl uvést podrobnější a rozsáhlejší odpovědi. Tento typ otázek dává respondentovi větší volnost v možnostech odpovědí. Velkou výhodou online interview je, že má respondent čas promyslet si odpověď, je ve svém prostředí a není rušen. Tento typ rozhovoru zajišťuje vyšší anonymitu, řeší problém hlavně u respondentů, kde je osobní kontakt složitější (např. vzdálenost nebo příliš osobní téma).³³ Pro rozhovor s pedagogem v rámci výzkumu ve škole jsme zvolili přímé interview také s otevřenými otázkami. Pro výzkum jsme vybrali dvě základní školy v Brně.

5.2 Analýzy zjištěných údajů

V rámci výzkumu výchovy k rodičovství v prostředí rodiny jsme pro přehlednost rozdělili otázky a k nim přiřadili odpovědi jednotlivých respondentů. Celkem bylo

³³ <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/index.php/kapitoly/interview.php?id=i14>

základních otázek jedenáct a zajímali jsme se o další informace, a to o věk, vzdělání, povolání respondenta a jeho partnera a o počet dětí.

Výzkum výchovy k rodičovství v prostředí rodiny

Základní údaje o respondentech

R1: Muž, 44 let, vzdělání vysokoškolské, zaměstnanec organizace zabývající se charitativní činností, manželka 44 let, vzdělání vysokoškolské, rodičovská dovolená, dvě děti ve věku 7 a 3 roky.

R2: Žena, 48 let, vzdělání vysokoškolské, úřednice, manžel 51 let, vzdělání vysokoškolské - ředitel firmy, tři děti ve věku 25, 25 a 26 let.

R3: Žena, 39 let, vzdělání středoškolské, osoba samostatně výdělečně činná, manžel 40 let, vzdělání středoškolské, konstruktér, tři děti ve věku 16, 12 a 12 let.

R4: Žena, 34 let, vzdělání vysokoškolské, úřednice, v současné době na rodičovské dovolené, manžel 34 let, vzdělání vysokoškolské, elektroinženýr - kontrola jakosti, dvě děti ve věku 3 a půl roku a 9 měsíců.

R5: Žena, 48 let, vzdělání vysokoškolské, úřednice, manžel 49 let, vyučen, elektroúdržbář, děti dvě, 24 a 21 let.

R6: Muž, 41 let, vzdělání vysokoškolské, pedagog, manželka 39 let, vzdělání vysokoškolské, ekonomka, jedno dítě ve věku 4 roky.

R7: Žena, 55 let, vzdělání vyučena, pracovnice sociálních službách, manžel 55 let, vzdělání vyučen, správce, pět dětí ve věku 31, 30, 28, 26 a 20 let.

R8: Žena, 25 let, vzdělání středoškolské, zdravotní sestra, v současné době na rodičovské dovolené, partner 27 let, vzdělání vyučen, kuchař - cukrář, jedno dítě ve věku do jednoho roku.

R9: Žena, 58 let, vzdělání středoškolské, asistentka pedagoga, manžel 63 let, vzdělání středoškolské, řidič z povolání, děti čtyři ve věku 37, † 25, 30 a 24 let.

R10: Muž, 35 let, vyučen, skladník, partnerka 33 let, středoškolské, pracovnice ve státní správě, dítě jedno ve věku 8 let.

1) Která osobnost je Vaším vzorem při výchově a proč?

R1: Nemám konkrétní výchovný vzor.

R2: Žádná osobnost, vychovávala jsem dle svého nejlepšího vědomí a svědomí, srdcem i rozumem. Hodně jsem i četla. Mojí výhodou bylo, že jsem celé své mládí pracovala s dětmi, jako vedoucí na táborech, dále jsem dělala vychovatelku a později i učitelku na základní škole.

R3: Nyní jsou mým vzorem ženy, které podporují kontaktní rodičovství a spíše, než knihy - čtou svoje děti. Také je velmi inspirativní Jaroslav Dušek.

R4: J. A. Komenský, líbí se mi jeho výchovný styl.

R5: Oba rodiče, protože nás vychovávali bez zbytečného křiku a trestů, měli přirozenou autoritu (pokud by byl třeba jeden – tak otec).

R6: Nemám žádný konkrétní vzor. Jistě se však uplatnil vliv kněze Jana Boska, který měl své kluky rád a snažil se je chápat a být vždy s nimi. Osobní vliv na mě má také postava Ježíše Krista, který v každém člověku viděl to dobré, jeho potenciál.

R7: Don Bosko, protože uplatňuje a doporučuje laskavost, rozum, preventivní výchovu.

R8: Moje máma, protože jsme měly vždycky kamarádský vztah, když jsem měla nějaký problém, tak jsem to raději řešila s ní než s tátou. A když mám teď malé dítě, chodím za ní na rady. Oceňuji, že se mnou máma měla vždycky trpělivost.

R9: Nikdy jsem o tom vlastně ani nepřemýšlela, ale asi to byli moji rodiče, které jsem vždy moc respektovala. Také rodiče mého manžela – prostě to dobré, co se dědilo z generace na generaci. Musím podotknout, že jsme si s manželem brzo osvojili náš způsob výchovy.

R10: Bosko, pro svou trpělivost a vysvětlování věcí v klidu a s rozvahou.

2) Jaký výchovný postup Vašich rodičů se Vám jeví jako výborný?

R1: Nenapadá mě žádný výjimečný postup. Naši mě vychovávali za pochodu. Tak, jak to přišlo. Výchova byla součástí života.

R2: Snad si jen vzpomínám, že byli zásadoví, a dodrželi co zakázali nebo slíbili.

R3: Moje dětství bylo velmi komplikované vzhledem k těžkému porodnímu traumatizmu a ztrátou tatínka ve 2 letech. Když jsem vychovávala své děti, nebrala jsem rady maminky, která nás dost brzy opustila, ani mojí babičky. Ale při přemýšlení nad touto otázkou jsem zjistila, že postupy, které při výchově dětí měly prababičky dávaly smysl.

R4: Věnovat dítěti čas, zlobí většinou proto, že na sebe chtějí upozornit. (Když jsme jezdili s rodiči vlakem k babičkám, vymýšleli různé hry, jen abychom vydrželi v klidu sedět. Myslím, že jsme si tím rozvíjeli i slovní zásobu, soustředění apod.). Jestliže se dítě vzteká a chce si něco vynutit, je dobré mu říci, že až se uklidní, může přijít, pak ho nechat o samotě nebo si ho nevšímat (jen kontrolovat, aby si neublížilo).

R5: Otec řešil problémy domluvou a dlouho jsme si takovou domluvu pamatovali.

R6: Vzpomínám si na to, že mi dávali hodně svobody, nenutili mě číst konkrétní literaturu ani třeba zachovávat náboženské tradice předků.

R7: Více chválit, pokud je nutné napomínat - nejprve pochvala a potom výtky s povzbuzením.

R8: Rodiče mě vždycky vedli k cílevědomosti a měli se mnou trpělivost.

R9: Nejvíce si cením, že nás rodiče vychovávali v mravních zásadách, ale nad tím vším byla náboženská výchova. Třeba to nebylo vždy představeno ideálním způsobem, přesto všechno to ve mně zanechalo nevymazatelné kořeny.

R10: Důslednost a neustálé opakování.

3) *Popište jak vychovááte/jste vychovávali svoje dítě/děti.*

R1: Nemáme žádný ucelený systém. Podstatnou roli hrají osobní vztahy mezi rodiči a dětmi, a taktéž mezi dětmi a širší rodinou (dědečci, babičky, strýcové, tety ...). Důležité jsou rovněž vztahy ve škole a ve školce (zde se ale musí někdy korigovat, což často bývá obtížné). Klíčová je náboženská výchova (osobní příklad rodičů, společná modlitba, výuka náboženství, život ve farnosti). Takto napsané se to zdá celkem

v pohodě. Situační realita však bývá mnohdy jiná. To nás vede k modlitbě za naše děti, protože chápeme, že nemůžeme držet všechno pevně ve svých rukách.

R2: Obdobně, zdravým selským rozumem. Zákazem i pochvalou. Ale i kontrolou, zda si plní své úkoly. Dále velkou samostatností. Raději jsem počkala o něco déle, než se to samy naučí, než to dělala za ně, například zavazování tkaniček.

R3: Nyní je moc nevychovávat a snažím se věřit a respektovat, že děti ví samy nejlépe, co potřebují.

R4: Snažíme se vychovávat děti k samostatnosti a zároveň poslušnosti. Dáváme dětem najevo, že vztekáním ničeho nedosáhnou, ale přijdou-li s prosbou o pomoc, pak se jim snažíme vyhovět. Snažíme se i o to, aby měli dostatek podnětů a aktivit (chodíme na vycházky, povídáme si o tom, co vidíme, čteme si knížky, zpíváme, hraje si společně, povídáme pohádky ...) Naším dětem (a věřím, že nejenom jim) svědčí určité rituály, dává jim to pocit určité jistoty, vědí, co bude následovat, co od nás mohou očekávat - díky tomu například nemáme větší problémy se spánkem po obědě či večer, o čištění zubů si říká syn sám a rád. Nejlepší výchova je podle mě příkladem. Rakušané prý mají rčení, které se mi velice líbí: „Můžete dětem říkat co chcete, stejně vás budou napodobovat.“

R5: Snažila jsem se převzít metody svých rodičů. Děti jsem skoro vůbec netrestala fyzicky.

R6: Dialog, širší různých aktivit, snaha o vysvětlování, nabízení variant. Méně pokynů a více spolupráce. Omezování pasivní vizuální „zábavy“.

R7: Laskavě, nechat prostor svobody, pokud dítě zlobí a není s ním rozumná domluva, nechce přestat - dvakrát napomenout, když dítě neposlechne potřetí s hrozbou např. zakázat televizi. Zákaz je nutné dodržet.

R8: Zatím s tím nemám velké zkušenosti, ale chci synovi ukázat, co je správné, co ne, říkat mu, když udělá nějakou chybu a pochválit ho, když se mu něco povede, říci mu, když budu na něho pyšná. Je potřeba synovi dávat příklad a vést ho k tomu, jak se má k ostatním chovat a jak ne.

R9: Pořád opakuji každému, kdo je ochoten naslouchat: „Děti musíte milovat, respektovat, vážit si jich. Vidět v každém dítěti unikátní osobu, hned od narození.“

Nikdy si je nepřivlastňovat, dávat jim možnost stát se samostatnými jedinci – rodiče jsou jen průvodci a pomocníci svých dětí.“

R10: Vychováváme k tomu, aby dítě vědělo, že za své jednání musí nést odpovědnost, ať již dobré nebo špatné následky a nevyhýbalo se povinností.

4) *Jakým způsobem vychováváte/jste vychovávali svoje dítě/děti k rodičovství?*

R1: Nijak cíleně to zatím neděláme. Spíše příležitostně. Se starším synem jsme se již bavili na téma sexuality. Napravoval jsem zkreslené informace od jeho spolužáků. Snažil jsem se synovi vysvětlit, že sexualita je něco posvátného, protože je spojena se vznikem nového života.

R2: Hlavně vést k zodpovědnosti za vše, co udělají.

R3: Vychovávám hodně. Hovoříme s dcerkou o všem možném, povídám o tom, co jsem dělala špatně a přišla jsem na to, tak nyní dcerce vysvětluji, že ona nemusí dělat stejné chyby.

R4: K rodičovství svoje děti zatím nevychovávám, alespoň ne vědomě, snad jen příkladem. (Jsou ještě hodně malí.)

R5: Ještě v této době, kdy jsou děti dospělé, spolu o některých otázkách mluvíme. Myslím si, že děti si odnáší do života vzory, které viděly doma.

R6: Zatím nijak konkrétně, synovi jsou čtyři roky.

R7: Je to věc příkladu, jak jsme se chovali jako rodiče k nim, tak se asi budou chovat ke svým dětem (bohužel i s těmi chybami).

R8: Zatím se na tuto výchovu s partnerem připravujeme. Doufáme, že to, co ho naučíme v tom dobrém slova smyslu, si odnese i do svého života. Je důležité, aby se děti již odmala učily, jak se mají k ostatním chovat, a potom se vlastně postupně učí, jak se chovat i následně ke svým dětem.

R9: Vlastním příkladem. Jak jsem jednala s nimi, tak doufám i oni budou jednat se svými dětmi. Moje děti vždy věděly, že jsou milovány a respektovány. Byli jsme s manželem vždy velmi zapojeni ve všem, co se týkalo života našich dětí a ony věděly, že my je vždy na sto procent podpoříme.

R10: Zatím nijak, dcera má osm let, tuto problematiku neřešíme.

5) *Jak se díváte na problematiku antikoncepce?*

R1: Negativně.

R2: Z mého pohledu je prospěšná.

R3: Normálně.

R4: Antikoncepce je hodně široký pojem. Sexualitu chápu nejen jako prostředek k plození potomků, ale i jako prostředek projevu lásky k partnerovi. Proto je antikoncepce vždy záležitost dvou osob, nikoliv jednoho, a je třeba hodně komunikovat, domluvit se na řešení, které vyhovuje oběma a toho se také držet.

R5: Moc užitečná věc. Je třeba poučit děti ve vhodném okamžiku, aby se v případě nutnosti nebály na rodiče obrátit.

R6: Ve smyslu umělé antikoncepce by se dalo hovořit o neštěstí. Mnohdy se dostaví smutek z nemožnosti počít a různé zdravotní komplikace.

R7: Problém je v tom, že slovo antikoncepce má v naší dnešní společnosti důležitější místo, než odpovědné rodičovství. Mnoho mladých lidí spíše touží mít svůj život naplněný krásnými zážitky, zálibami a kariérou, než se rozhodnout pro rodičovství, které není pro ně atraktivní.

R8: Pokud je hormonální antikoncepce dobře zvolená a neškodí tělu ženy, tak proč ne. Mám tím na mysli, že některé pilulky jsou laciné a ženě škodí víc než by si mohla představit. Ovšem dobře zvolená antikoncepce je pro tělo taky nebezpečná, ale ne tolik - neničí tolik játra, žena po ní tolik nepřibírá na váze. Antikoncepce je v dnešní době častá, ale není stoprocentní ochranou.

R9: To je těžká otázka. Nemohu mluvit za jiné rodiče, ale já osobně jsem s přirozeným plánováním rodičovství nevýslovně spokojena a hodnotím ho velmi pozitivně.

R10: Na problematiku antikoncepce se dívám samozřejmě velmi pozitivně, nevidím v ní nic špatného, když chtějí žít aktivním sexuálním životem.

6) *Co se vám vybaví pod pojmem plánování rodičovství?*

R1: Vybaví se mi metoda přirozeného plánování rodičovství – symptotermální metoda.

R2: Souhlasím, ale zase zdravý selský rozum, ať není pozdě.

R3: Myslím, že všechno podstatné o plánování rodičovství vím, protože se věnuji ženám v rámci laktačního poradenství. Během podpory kojení je potřeba i o tomto tématu s maminkami a tatínky hovořit.

R4: Obdobně je nutné se domluvit i na založení rodiny, zase je to otázka domluvy mezi partnery. Nezastávám názor, že by měli partneři plodit děti, s prominutím, jak „na běžícím páse“. Musejí zvážit, zda děti opravdu chtějí, jsou ochotní se jim věnovat a schopni děti uživit a řádně vychovat. Rozhodnout se pro početí prvního dítěte v pozdějším věku (např. po 35. roku života a později) taktéž nepovažuji za zcela ideální volbu. Co se týká metody "plánovaného rodičovství" na základě plodných a neplodných dní - jde o domluvu mezi partnery, ne všem musí vyhovovat.

R5: Je to nutné, vzhledem k zajištění budoucí rodiny.

R6: Výsledek efektivní komunikace v páru a odpovídající řízení případných projevů tělesné lásky.

R7: Rozhodnutí založit rodinu, přijmout děti jako dar a k regulaci porodnosti použít přirozenou metodu.

R8: Nedokážu na tohle přesně odpovědět, protože jsem rodičovství neplánovala. Ovšem páry, které nemohou mít děti, vyzkouší cokoli. Měření teploty a vypočítávání si dní není můj „šálek kávy“ a moc tomu nevěřím. Jak se chránit proti početí? Dávám přednost jiným technikám nebo naopak, kdybych plánovala v budoucnu další děti, tak bych zvolila jiné postupy - očistu těla, cvičení, návštěva gynekologa, sexuologa atd. Záleželo by na tom, jestli bych nemohla otěhotnět rok, dva nebo déle.

R9: Katolické dvojice mají mít vždy otevřenou možnost k početí. Věřím, že to zase záleží na tom, jak dvojice věří v moudrost Boží, která člověka přesahuje a ví, co je pro něho dobré.

R10: Plánování ano, ale v dnešní době se plánuje až moc. A někdy je už pozdě. Takže plánovat ano, ale s rozvahou.

7) *Co si myslíte o tom, když mají děti dvojice, které neuzavřely manželství?*

R1: Nemělo by to být. Zřejmě mají někde v sobě nějaký problém, který může příležitostně destabilizovat jejich vztah. Bojí se trvalých vazeb. Přispívá to k rozklíženosti celé společnosti.

R2: Je to jejich rozhodnutí, nevadí mi.

R3: Je to jejich rozhodnutí.

R4: S manželem jsme se shodli, že bychom tak žít nechtěli, ale máme přátele, kteří se rozhodli pro dítě, aniž by byli sezdaní. Rozhodně je neodsuzuji, protože znám i jejich důvody, které je k takovému rozhodnutí vedou. A kdo ví, jestli se pro sňatek ještě nerozhodnou.

R5: Myslím, že to v žádném směru neovlivní soužití ani výchovu. Neodsuzuji to. Sňatek není zárukou spokojeného vztahu a rodiny.

R6: Může přijít čas na uzavření právoplatného svazku, ale taky nemusí (a to ani v době, kdy už mají děti). Je to dnes celkem běžný trend, za šťastný ho nepovažuji. Rovněž stabilita je diskutabilní.

R7: Nejsou rozhodnutí být svým dětem zodpovědnými rodiči a k svému partnerovi nemají dost důvěry a lásky.

R8: Naše malá rodinka patří do této skupinky a myslím si, že se to dá hravě zvládnout. Zatím malému nevadí, že tatínek a syn se jmenují tak a maminka jinak. Pro dítě je důležité, že má oba rodiče a že ti rodiče jsou u něho, když ho něco trápí nebo když si chce jen hrát a zatím ho nějak nezajímá, jestli jsme se vzali nebo ne. Takže si myslím, že je to celkem jedno, jestli se rodiče vezmou nebo ne. Když chtějí zůstat spolu, tak zůstanou i bez papírů, a když spolu nechtějí zůstat, tak spolu nezůstanou i když se vzali.

R9: Vezměte se, co nejdříve! Pokud doufáte, že spolu zůstanete. Vy to dlužíte vašim dětem. Jak vy byste se cítili, kdyby váš otec nebo matka přemýšleli, jestli jejich vztah bude fungovat? Já myslím, že to působí negativně na děti, mohou se cítit méněcenné.

R10: Nevadí mi a nejsem proti. Hlavně pokud jsou spokojeni.

8) *Jaký je Váš názor na rozvod?*

R1: Obecně to není dobré řešení. Přispívá k destabilizaci rodiny a společnosti.

R2: Pokud není jiná cesta, souhlasím. I když někdy mladí lidé příliš spěchají, chtělo by to více tolerance, uvážlivosti, snahy o domluvu, hlavně pokud mají děti. Nikdo jiný ty děti nebude mít rád, tak jako rodiče.

R3: Je to na těch dvou lidech.

R4: Co se týká mého manželství, tak nepřipadá v úvahu - máme to na doživotí. Připouštím však, že v některých velmi vážných případech (kdy je ohrožen život či zdraví) je možná rozvod nutný. Měly by to být jen výjimky, nikoliv každé druhé manželství, jak nyní uvádějí statistiky. Jde asi o to, se na manželství co nejlépe připravit, a potom být hodně tolerantní a o problémech s partnerem komunikovat.

R5: Myslím, že páry by se v případě rozvratu měly snažit o zachování. V případě, že v manželství dochází k týrání jakéhokoliv druhu, nebo že jeden z rodičů je alkoholik, či jsou v rodině podobné vážné problémy, považuji rozvod za dobrý krok.

R6: Neštěstí. Neschopnost se smířit. Chudáci děti!

R7: Je to neštěstí pro obě strany, pokud jsou děti - trpí tím nejvíce a tuto zkušenost si odnášejí do svého dalšího života, mohou být tím natolik poznamenané, že nebudou moci vytvořit pevný vztah.

R8: Je to nepříjemná věc, která postihuje velké procento párů. Není rozvod jako rozvod. Někdy jsou páry, co si absolutně nerozumí, takže si myslím, než nějaké zahýbání a stresování, tak je lepší ukončit vztah se vším všudy, tzn. i po právní stránce. Ovšem pokud se někdo rozvádí např. kvůli tomu, že partner neumývá nádobí, tak je to jen taková malichernost a ti dva by se měli zamyslet nad sebou. Nejčastějšími důvody rozvodů jsou nevěra, drogová závislost, alkoholismus. To jsou důvody, kvůli kterým by lidé měli zvážit rozvod. Když se podívám na rozvod a děti, není to nikdy lehká věc. Děti jsou na rozvod rodičů velice citlivé a rozvodové období nesou velice těžce, no a než se dostanou do období, kdy by to mohli pochopit, tak uplyne dlouhá doba a může to na nich zanechat následky, které si pak ponесou celý život. Při rozvodu je velice důležitá komunikace obou rodičů, dětí a případného psychologa. Ovšem

chápu, že ne vždy rozvody jdou tak hladce a rodiče se neustále k sobě chovají mile a „nefiltrují“ své problémy přes ty malé ratolesti, které jsou v tom absolutně nevinně.

R9: To je těžká otázka. Jsem ještě z doby, kdy rozvod byl cizí slovo. Ale, jestli je nemožné zůstat v manželství pro velmi vážné důvody – především, jestli je dětem ubližováno nebo jeden partner trpí nevině.

R10: Samozřejmě pokud je to nevyhnutelné a dvojice už spolu nedokáže rozumně komunikovat, tak proč ne? Nejsem proti.

9) Jak by měla podle Vás vypadat výchova ke zdravému životnímu stylu?

R1: Dítě by mělo být vychováváno v úctě k Bohu, rodičům, rodině a prostředí, v němž žije (obec a farnost, postupně stát atd., jak se rozšiřují obzory). V tom je obsaženo podstatné.

R2: Začíná v rodině s heslem: „Jsme to, co jíme!“ Sport a zdravá strava (zelenina, ovoce). Já dětem dělala zdravé svačiny, nic kupovaného, většinou z tvarohu, vždy ke svačině měly kousek, jablka, nebo zeleninu. Zásada zdravého stravování u nás platí pořád.

R3: Poslouchat svoji intuici a dělat to, co souzní s mojí duší.

R4: Vychovat děti tak, aby samy rády sportovaly, jedly střídavě a zdravě, vyhýbaly se kouření, alkoholu a drogám, vyhledávaly společnost dobrých kamarádů, žily aktivní a přitom klidný život, zušlechťovaly tělo i ducha a rozum, cit a vůle, aby byli v rovnováze.

R5: Rodiče by měli doma dodržovat správnou životosprávu, snažit se o zdravou výživu svých dětí, vést děti ke sportu. Sami by se měli chovat stejně. Ale nemyslím si, že by bylo účinné radikálně zakazovat dětem např. čokoládu.

R6: Odpověď na tuto otázku by byla velmi obsáhlá. Jen heslovitě – zdravá strava, pohyb, ekologie, ekologické chování (využívat městskou dopravu, třídit odpad).

R7: Výchova především v rodině, založená na důvěře a lásce, vedená k úctě k životu, zdraví, přírodě, toleranci ve vztazích, zároveň v kázni a zdravých zásadách.

R8: Velký vliv mají v dnešní době média, proto bych zakázala reklamy na hamburgery, hranolky a sladkosti, kdy v reklamě vidíme lidi, jak se „cpou“ nezdravou stravou, která má uspokojit hlad během vteřiny. Důležitá je výchova v rodině - jestli se rodina věnuje sportu, doma se vaří zdravě nebo jen z polotovarů, jestli se děti dívají na televizi půl dne nebo jen hodinu denně, to samé i sezení před počítačem. Chci zmínit i to, že rodiče kupují malým dětem mobilní telefony. Na jednu stranu je to dobrá věc, jenže díky tomu je čím dál víc epileptiků. Shrnu bych to asi takto, rodina je základem zdravého či nezdravého životního stylu dětí a mládeže.

R9: Podle mě by výchova ke zdravému životní stylu měla být zakotvena v respektu ke svým dětem, aby měly zdravé vnímání sebe sama, je potřeba je dostatečně milovat, umožňovat jim kontakt s pozitivními hodnotami, dávat jim zdravou výživu a vést je ke cvičení v dostatečné míře.

R10: Mít dostatek pohybu, aby i dítě vědělo, že je to běžná věc, netrávit veškerý volný čas u televize nebo počítače, s tím souvisí i nakupování zdravých potravin, vaření si doma, žádné polotovary.

10) Uveďte způsob jakým spolupracovala škola/spolupracuje/očekáváte, že bude spolupracovat na výchově vašeho/vašich dítěte/děti k rodičovství?

R1: Nemyslím si, že by škola v této oblasti měla hrát významnou roli. Postačí, když nebude nabourávat klasický model rodiny založený na manželství muže a ženy.

R2: To nevím, vzhledem k tomu, že jsou již dospělí si toto nepamatují. Myslím, že měli nějakou občanskou výchovu, kde hovořili o různých věcech.

R3: Škola musí plně respektovat rodiče, ať jsou jací chtějí a potom budou rodiče respektovat učitele a děti budou mnohem šťastnější.

R4: Nad touto otázkou jsem se ještě nezamýšlela. Hlavní výchova k rodičovství by podle mě měla být v rodině. Od školních zařízení očekávám, že budou děti učit např. jak se starat o dítě, jak v rodině komunikovat, jak hospodařit s penězi, legislativu (zákon o rodině) - informování dítěte o tom, co je třeba znát, na co pamatovat, co s sebou rodičovství přináší.

R5: Škola poučila děti v rámci vyučování. Nevím, zda to bylo dostačujícím způsobem. Myslím, že je v pořádku, že v této otázce je větší úloha na rodičích (jsou dětem bližší a je to neformální).

R6: Zatím jsem o tom nepřemýšlel.

R7: Vždy záleží, jak kvalitní lidé jsou ve vedení školy a dále na jednotlivých učitelích, kteří přímo působí na děti, nejen jaké názory prezentují, ale také jak jednají - tedy jejich příklad života. Pokud učitel nemá v úctě rodinu, nebude vychovávat děti k rodičovství.

R8: Primární je to, že se děti učí, jak se k sobě chovat, že nejsou jenom ony, ale jsou i ostatní. Dalším je sexuální výchova, která se již nově začíná učit na nižším stupni základních škol. Dále je důležitá komunikace rodičů a pedagogů.

R9: Tuto otázku nemohu dostatečně zodpovědět. Myslím si, že škola v této oblasti nebyla moc na pomoc.

R10: To moc neočekávám, myslím, že váha je hlavně na rodičích, jinak škola prostřednictvím rodinné výchovy.

11) Jaký způsobem spolupracovala škola/spolupracuje/očekáváte, že bude spolupracovat na výchově dítěte/děti ke zdravému životnímu stylu?

R1: Ve vzdělávacím procesu by škola měla dětem podávat pravdivé informace.

R2: Každopádně pokud bych měla znovu děti školou povinné, určitě bych se k tomu přiklápěla, a byla bych ochotná si zaplatit za kvalitnější stravu pro děti ve škole.

R3: Když bude škola respektovat zdravé a nepokřivené dětské duše, které nejlépe ví, co je pro ně nejlepší.

R4: V současné době zapisujeme dítě do mateřské školky. Byla bych ráda, kdyby se dostal do mateřské školy, kterou jsem vybrala - tato mateřská škola totiž klade důraz na zodpovědnost, samostatnost a spolupráci, má v programu cvičení pro zdravá záda, učí děti ekologii a zároveň již začíná děti připravovat v preventivním protikuřáckém a protidrogovém programu. To si myslím, že je výborný začátek výchovy k zdravému životnímu stylu.

R5: Především výchova ke zdravé životosprávě a k prevenci proti nemocem.

R6: Zatím chodíme do školky, jsme tam jen krátkou dobu, abychom výchovu ke zdravému životnímu stylu mohli nějak podrobněji komentovat.

R7: Dobrý učitel má zájem na tom, aby vychovával z žáků dobré a zodpovědné, šťastné lidi. Pokud sám usiluje o zdravý životní styl, bude to předávat i svým žákům.

R8: U mě spolupracovala škola tak, že jsme měli přednášky o zdravém životním stylu, dělali jsme různé projekty, kdy jsme si museli zapisovat, co jsme všechno za týden snědli a k tomu i zapisovat naše každodenní aktivity. Na základní škole nás učitelé kontrolovali, jestli jíme zdravě, jestli jíme svačiny. Co se týče pohybu, měli jsme tělesnou výchovu na základní i střední škole, kde nás známkovali podle našich jednotlivých výkonů. Sport mě osobně bavil již odmala - tancování, běhání, cvičení, brusle, kolo. Přítel má taky zálibu ve sportu, takže si myslím, že syna budeme vést tímto směrem, co ho však bude za sport bavit, to už necháme na něm. Do budoucna doufám, že jak bude syn chodit do školky, školy, tak že učitelé budou dbát na to, aby dětem byla podávaná zdravá a vyvážená strava a že s nimi budou dělat různé hry na čerstvém vzduchu, nebo že se zapojí do nějakého projektu např. Zdravý životní styl.

R9: Asi aby nejedly moc hamburgerů a nepily tolik sodovek. Já se při výchově dětí ke zdravému životnímu stylu více spoléhám sama na sebe než na školu.

R10: Tak toto neočekávám už vůbec, myslím, že škole je to jedno. Nelíbí se mi vaření ve školní jídelně z polotovarů. To je konkrétně špatný příklad, jak vést ke zdravému životnímu stylu.

Výzkum výchovy k rodičovství v prostředí základní školy

Základní škola označená jako „Škola A“ poskytuje žákům základní všeobecné vzdělání, pedagogové vedou žáky k osvojení základů humanitních, přírodních a technických věd a především ke schopnosti jejich aplikace v běžném životě. Součástí vzdělávacího procesu jsou také kulturní akce například výstavy, koncerty, hudební a divadelní představení, besedy a přednášky. Škola nabízí pestrou škálu zájmových kroužků a útvarů z oblasti jazykové, hudební, přírodovědné, sportovní a technické. Jedná se o základní školu Jihomoravského kraje. Škola se nachází v městě Brně, počet obyvatel města je 380 000. Základní škola má celkem 290 žáků, z tohoto počtu je na prvním stupni 124 žáků v šesti třídách a na druhém stupni 166 žáků v osmi třídách.

Škola A

1) V jakém předmětu vyučujete výchovu k rodičovství (sexuální výchovu)?

V rámci školního vzdělávacího programu Člověk a zdraví v rodinné výchově. Výchova ke zdraví seznamuje žáky se základy zdravého životního stylu a správného sociálního klimatu. Cílem je rozvinout u žáků znalosti a dovednosti potřebné ke zvládnutí péče o své zdraví, vést žáky k odpovědnosti, seznámit je s problematikou antikoncepce a přenosných nemocí. Předat jim nejen informace, ale především je vychovávat k respektu rodičovství.

2) Jaké učebnice a pomůcky používáte při realizaci výchovy k rodičovství (sexuální výchovu)?

Člověk a příroda – Zdraví, Občanská výchova - Rodinná výchova 6 až 9.

3) Jakou odbornou přípravou prošel pedagog, který předmět vyučuje?

Seminářem pro studenty a učitele - tyto programy se zaměřují na zvyšování kvalifikace a metodickou pomoc učitelům rodinné výchovy. Jedná se o program Výchovy ke zdravému životnímu stylu, který nabízí Středisko volného času Lužánky v Brně.

4) Jaká je spolupráce rodiny a školy ohledně výchovy k rodičovství?

O problematice se hovoří na třídních schůzkách, také v během hovorových hodin,

kdy přichází rodiče individuálně za jednotlivými učiteli. Dále je možnost o tomto tématu hovořit se školní psycholožkou.

5) Jsou nějaké problémy spojené s výukou výchovy k rodičovství (sexuální výchovy)?

Žádné jsme v tomto školním roce nezaznamenali. Jsme otevřeni diskusi a komunikaci týkající se výuky na naší škole.

6) Co by se dalo zlepšit na výuce výchovy k rodičovství ve škole (sexuální výchovy)?

Věnovat jí více času. Zvát více odborníků z praxe (především lékařů) na besedy ve škole.

7) Uskutečnil se na vaší škole nějaký výchovně vzdělávací program (beseda, přednáška s odborníkem)?

Naše škola zve různé odborníky. V osmých a devátých třídách jsme v prvním pololetí měli přednášku gynekologa zaměřenou na prevenci.

8) Z hlediska rámcově vzdělávacího programu jakému tématu by se mělo věnovat více času?

Komunikaci ve vztazích, prevenci sexuálně přenosných nemocí a antikoncepci.

9) Má vaše škola nějaké projekty (opatření) týkající se zdravého životního stylu?

V současné době je největším projektem třídění odpadu, plánujeme výlet se zaměřením na poznávání jarních květin, k prvnímu dubnu chystáme Den ptactva, kdy veškeré výtvarné aktivity žáků zaměříme na tuto tematiku, dále chystáme ke konci roku prodejní výstavku výrobků žáků z ekologických materiálů.

10) Jakým způsobem probíhá na vaší škole výchova ke zdravému životnímu stylu?

V každé třídě máme rozděleny odpadkové koše a vedeme žáky k tomu, aby třídili odpad nejen ve škole, ale i doma. Snažíme se je vychovávat k ohleduplnosti k přírodě. Je nutné, aby si každý žák uvědomil, že musí začít u sebe.

Základní škola označená jako „Škola B“ má výuku zaměřenou především na získávání znalostí a dovedností uplatnitelných v praktickém životě, činnostní a kooperativní učení a zavádění výuky výpočetní techniky napříč různými předměty. Jedná se o základní školu Jihomoravského kraje. Škola se nachází v městě Brně, počet obyvatel města je 380 000. Základní škola má 189 žáků, z toho je na prvním stupni 101 žáků v šesti třídách a na druhém stupni 88 žáků ve čtyřech třídách. Dále má škola dvě třídy přípravného ročníku, ve kterých je celkem 30 žáků.

Škola B**1) V jakém předmětu vyučujete výchovu k rodičovství (sexuální výchovu)?**

V občanské a rodinné výchově.

2) Jaké učebnice a pomůcky používáte při realizaci výchovy k rodičovství (sexuální výchovu)?

Občanská výchova – Rodinná výchova učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia, Interakční učebnice Občanská a rodinná výchova 6, 7, 8, 9.

3) Jakou odbornou přípravou prošel pedagog, který předmět vyučuje?

Účastní se dalšího vzdělávání formou seminářů. V květnu 2013 pojedje skupinka pedagogů na seminář pro učitele nazvaný Otázky sexuality – konkrétní témata ve výuce.

4) Jaká je spolupráce rodiny a školy ohledně výchovy k rodičovství?

Rodiče informujeme prostřednictvím školního zpravodaje o průběhu jednotlivých předmětů. Pořádáme dny otevřených dveří, takže se rodiče mohou přijít podívat do hodiny. Vyučující mají stanové konzultační hodiny, které mohou také využít.

5) Jsou nějaké problémy spojené s výukou výchovy k rodičovství (sexuální výchovy)?

V době, kdy vyšlo doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy se zvedl zájem o obsah této výchovy, rodiče se více zajímali o to, jaká témata se probírají. Velkou míru na projeveném zájmu o tuto problematiku sehrál fakt, že se o tématu diskutovalo v médiích. V současné době je o rodinnou výchovu stejný zájem jako o kterýkoli jiný předmět.

6) Co by se dalo zlepšit na výuce výchovy k rodičovství ve škole (sexuální výchovy)?

Více hovořit o dětech v dětských domovech a o negativěch rozvodů.

7) Uskutečnil se na vaší škole nějaký výchovně vzdělávací program (beseda, přednáška s odborníkem)?

Přednáška o vztazích, přednášející byla sociální pracovnice z Centra pro rodinu.

8) Z hlediska rámcově vzdělávacího programu jakému tématu by se mělo věnovat více času?

Informovat více o nebezpečích internetu, o prevenci kouření a závislosti na drogách a o dopadu závislostí na život rodiny.

9) Má vaše škola nějaké projekty (opatření) týkající se zdravého životního stylu?

V současné době jsou hlavní projekty výchovy ke zdravému životnímu stylu dva - Environmentální výchova a projekt Zdravé zuby.

10) Jakým způsobem probíhá na vaší škole výchova ke zdravému životnímu stylu?

Šetření energiemi, neznečišťovat přírodu, třídit odpad a práce na školním pozemku.

Studium dokumentu

Dokumentem Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT), který jsme se rozhodli zkoumat je Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách, Č. j. 26 976/2009-22 ze dne 2. 4. 2010.³⁴ Pro účely této diplomové práce jsme vybrali ty části dokumentu, které nejvíce vystihují současný přístup k sexuální výchově.

Doporučení MŠMT je podpůrným a doplňujícím materiálem pro školy a především pro učitele sexuální výchovy. Hlavním hlediskem školy je zdraví, které je chápáno jako základním předpokladem pro aktivní a spokojený život, optimální pracovní výkonnost a participaci jedince na životě společnosti. Stává se, společně s jeho ochranou a podporou, jednou ze základních priorit vzdělávání ve školách. Do komplexního pojetí ochrany a podpory zdraví neoddělitelně patří i sexuální výchova.

Sexuální výchova, podle doporučení MŠMT, by měla být pojímána v širších souvislostech a komplexně. Jedině ucelená a systematická sexuální výchova vštěpuje dítěti vedle předávaných informací také morální principy, formuje jeho jednání a postoje, rozvíjí citovou oblast a podporuje osobnostní autonomii. Sexuální výchova je v základních školách realizována zejména prostřednictvím vzdělávacích oblastí Člověk a jeho svět na 1. stupni základní školy a Člověk a zdraví na 2. stupni základní školy, tyto vzdělávací oblasti jsou dále tematicky propojeny se vzdělávacími oblastmi Člověk a společnost, Člověk a příroda, s průřezovými tématy Osobnostní a sociální výchova, Mediální výchova a tematicky zasahuje také do dalších vzdělávacích oblastí a průřezových témat.

³⁴ <http://www.msmt.cz/file/10974>

Při realizaci sexuální výchovy je doporučeno tzv. „Desatero realizace sexuální výchovy“:

- spolupráce školy s rodinou (informovanost rodičů – respektovat případná etnická, národnostní, náboženská či sociální specifika rodin),
- systémovost a provázanost sexuální výchovy s celým výchovně vzdělávacím procesem ve škole (sexuální výchova je součástí celé koncepce ochrany a podpory zdraví ve škole, řady výchovných postupů učitele i mimo sexuálně výchovný záměr, např. vztahy mezi chlapci a dívkami a biologické odlišnosti mezi nimi jsou součástí běžného života školy, je tedy důležité, aby výchovné působení bylo v tomto směru systematické a jednotné a aby všichni učitelé reagovali jednotně při řešení problémů v této oblasti),
- vědeckost v sexuální výchově (využití aktuálních teoretických poznatků a výsledků oficiálních analýz a šetření ve výuce např. jako argumentaci či příklad),
- princip důvěry žáků v učitele je důležitým aspektem efektivního výchovně vzdělávacího působení na žáky, zejména při práci s citlivými tématy,
- koedukovanost v sexuální výchově (přičemž učitel má možnost k realizaci některých témat využít podle potřeby a možností školy dělené výuky),
- etický přístup (zachování morálních zásad v sexuální výchově),
- komplexnost a harmonie v sexuální výchově (rozvíjení biologické, psychologické, sociální a etické složky sexuální výchovy souběžně),
- osobnost učitele (kvalifikovaný zejména v oblasti didaktiky sexuální výchovy, pozitivně smýšlející, empatický, kreativní, obeznámený s příslušnou legislativou, spolupracující s rodiči, byl si vědom etických hranic osobní výpovědi tzn. aby byl vzorem),
- přiměřenost v sexuální výchově (z hlediska biologické, psychické a sociální zralosti žáka, s přihlédnutím k náboženské příslušnosti, tradicím v rodině, rodinným hodnotám, regionálním zvláštnostem, ale také s ohledem na další specifika žáků),
- citlivý postoj k sexualitě, což dává prostor pro zachycení varovných signálů rizikového chování a jeho včasnou intervenci.

Nejdůležitější oblasti, na které by se měla škola zaměřit, jsou:

- oblast vytváření pozitivních postojů žáků k sobě samotným, sebezpřijetí, sebeúcta a sebehodnocení – učitel vytváří situace, při kterých má žák možnost objektivního hodnocení sebe sama a druhých (Co se mi na sobě líbí?; Co se druhým na mně líbí/nelíbí?; Co očekávám od svého partnera?),
- budování optimálních mezilidských vztahů, role v rodině, formou situačního učení nabízet žákům hodnotné modely mezilidských vztahů), na modelových situacích učíme žáky možné způsoby řešení problémových situací (Jak budu řešit konkrétní konflikt s partnerem?), společensky přijatelné a nepřijatelné chování (Co se sluší a nesluší na veřejnosti či v kolektivu a co je soukromé a intimní?),
- kultivování citů a sexuálního pudu, sexuální zneužití a odmítání nevhodného chování (využít modelových situací a příběhů k rozpoznání nevhodného chování a nebezpečných situací pro žáky, akcent na témata rozlišení mezi důvěrně známými a cizími lidmi a kontaktu s nimi, rozlišení jak a s kým komunikovat, které kontakty jsou důvěrné, které ne a proč, rozlišení nevhodných doteků a nevhodného dotýkání se ostatních, chování se na veřejných místech, rozdíly mezi veřejnými a soukromými místy včetně nácviku optimálních způsobů řešení),
- oblast hygieny, antikoncepce a prevence pohlavně přenosných nemocí, příprava na zdravotní prohlídky, vysvětlení významu preventivních prohlídek (a úzká spolupráce s rodinou), prevence rizikového sexuálního chování.

Studium materiálů

Pro studium materiálů jsme vybrali dvě učebnice věnující se problematice sexuální výchovy, jedná se o knihy:

A - Fenwicková E., Walker R. *Sexuální výchova – průvodce citovým a tělesným dozráváním*, Praha: Cesty, 1996, 94 s. ISBN-80-7181-022-3.

B - Trojan O. *Jak mluvit s dětmi o sexu – rádce pro rodiče a učitele*, Praha: Fragment, 2009, 152 s. ISBN 978-253-0833-2.

Zkoumali jsme typ dokumentu, vnější a vnitřní znaky, intencionalitu dokumentu, pozitiva a negativa dokumentu a původ dokumentu.

1) Typ dokumentu

A - Fenwicková E., Walker R. *Sexuální výchova – průvodce citovým a tělesným dozríváním*, jedná se o průvodce. Cílová skupina: Učebnice je určena primárně mládeži.

B - Trojan O. *Jak mluvit s dětmi o sexu – rádce pro rodiče a učitele*, publikace má sloužit jako rádce. Cílová skupina: Kniha je především určená rodičům a učitelům.

2) Původ dokumentu

A - Fenwicková E., Walker R. jedná se o zahraniční autory učebnice, učebnice vyšla v roce 1994, v České republice byla vydána v roce 1996, v tomto roce byla také schválena Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy a zařazena do seznamu učebnic. Na tvorbě učebnice spolupracovali R. Uzel a J. Zvěřina. V knize se zahraniční prvek projevuje především obrázkové části, kde si pozorný čtenář povšimne jiné módy a jiných zvyklostí.

B – Kniha je dílem českého autora O. Trojana, na knize dále spolupracovaly pedagožky Z. Bašusová a L. Müllerová.

3) Vnější znaky

A - Učebnice zaujme čtenáře výrazným barevným provedením, velkými nadpisy kapitol, obsahuje mnoho fotek, prokreslených barevných obrázků, glosy a komentáře lemují okraje stran, učebnice má 94 stran. V knize jsou fotografie mladých z různých zemí, fotografie mají multikulturní charakter. Tento prvek hodnotíme jako velký krok v boji proti diskriminaci, vyhovující standardům výuky postmoderní společnosti.

B - Kniha je méně barevná, velmi dobře členěná podle věku vychovávaného, obrázky jsou pouze schématické, na konci kapitoly je vždy zařazeno několik stránek označených jako „Pedagogická stránka“, publikace má celkem 152 stran. Kniha je přehledná a čtenář se v ní může dobře orientovat díky rozdělení knihy pomocí svislých oranžových záložek.

4) Vnitřní znaky

A - Dělení kapitol dle témat: Uč se rozumět svému tělu, vztahy a city, co se děje při sexu, antikoncepce, těhotenství a rodičovství, sexuální chování a zdraví, problémové oblasti a užitečné adresy.

B - Dělení kapitol dle věku a školní docházky: Věk – tři roky, věk – čtyři roky, věk – pět let, první třída – věk 6-7 let, třetí třída – věk 8-9 let, čtvrtá třída – věk 9-10 let, pátá třída – věk 10-11 let, šestá třída – věk 11-12 let, sedmá třída – věk 12-13 let, osmá třída – věk 13-14 let, devátá třída (první ročník střední školy) – věk 15 let, věk šestnáct let, věk sedmnáct let, věk osmnáct let, ABC o antikoncepci, slovníček často užívaných pojmů, pár užitečných internetových adres.

5) Intencionalita dokumentu³⁵

A - Na tvorbu této učební pomůcky měla zásadní vliv Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, jejíž fungování je podporováno z reklamy. Učebnice obsahuje komerční reklamu, v úvodu jednu stranu a v závěru dvě strany.

B - Publikace není ovlivněna komercí v podobě reklam.

³⁵ Intencionalita – zaměření, ovlivnění např. ideologií.

6) Pozitivní a negativní stránky textu

A - Pozitiva: multikulturní charakter fotografií, dobrá přehlednost.

Negativa: nepřesné a neobjektivní informace o plánovaném rodičovství, některé obrázky mohou být chápány jako příliš vyzývavé, pro konzervativně orientované vychovatele nemusí být tato učebnice akceptovatelná z důvodu témat a podrobných informací o masturbaci, homosexualitě a interrupci.

B - Pozitiva: velké množství informací, nejdůležitější jsou vždy v textu zvýrazněny, na konci kapitoly je vždy zařazena tzv. pedagogická stránka odkazující na Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání, setkáme se zde se shrnutím očekávaných výstupů, které by měl žák zvládnout, co by žáci určitého věku měli vědět a jaké informace se mají vychovávaní v určitém věku dozvědět.

Negativa: neobjektivní a zlehčující informace o plánovaném rodičovství.

Shrnutí:

Po zhodnocení obou učebních textů se nám jeví jako lepší *Trojan O. Jak mluvit s dětmi o sexu – rádce pro rodiče a učitele* proto, že vede rodiče a učitele k tomu, aby komunikovali s dětmi a žáky. Vychovávající mají jasně a přehledně upravený text, který jim může pomoci při výchově. Jsou zde uvedeny konkrétní rady, jak o problematice hovořit. Publikace se setkala s velkým úspěchem již v roce 1994, proto byla v roce 2009 aktualizována, doplněna novými daty a znovu vydána.

Kniha je zakončena krásným přáním rodičům, které autor vyjádřil následujícími slovy: „Přeji vám, aby i další život vašich dětí byl plný, čestný, zodpovědný a krásný. Aby se vztah mezi vámi, vztah rodičů a dětí, rozvíjel na nové úrovni ve vzájemném respektování generačních rozdílů (Trojan, 2009 s. 148).“

5.3 Shrnutí a interpretace provedených šetření

Analýza výchovy k rodičovství v prostředí rodiny a základní školy vychází z výzkumu výchovy k rodičovství v rodině, z výzkumu v prostředí základní školy, ze studia dokumentu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a ze studia učebních materiálů určených k výchově žáků na základní škole.

V rámci výzkumu výchovy k rodičovství v prostředí rodiny respondenti uvádějí různé osobnosti, která jsou jim vzorem při výchově. Jsou to například významní sociální pedagogové, a to konkrétně J. A. Komenský a J. Bosko, největší sociální pedagog Itálie a zakladatel Salesiánského hnutí. Někteří rodiče si za vzor berou vlastní rodiče či prarodiče, také se v odpovědích objevila mediálně známá osobnost J. Dušek. Jiní nemají žádný vzor a spoléhají na morální kvality své osobnosti jako výchovného vzoru.

V rozhovoru jsme se ptali na výchovný postup rodičů respondentů, který se jim jeví jako výborný. Odpověďmi nám byla následující slova: „Věnovat se dětem, zabavit je, chválit, domlouvat, napomínat, být zásadoví, důslední a vychovávat k mravním zásadám.“ Ke způsobům výchovy svých dětí respondenti uvádí různé výchovné styly. Někteří své děti vychovávali pomocí zákazů a pochval, jiní je vedli výchovou zaměřenou především na samostatnost, další šli cestou náboženské výchovy, výchovy k odpovědnosti za své jednání, výchova příkladem, výchova pomocí rituálů (jídlo, spánek, hygiena). U otázky týkající se výchovy jsme se setkali také se zdůrazněnou zásadou netrestat dítě fyzicky. K otázce metod výchovy k rodičovství respondenti uvádí, že důležitý je vlastní příklad rodiny, dítě v sobě nese vzor z domova. Za významný považují rozhovor o problematice, ať již o ujasnění zkreslených informací od spolužáků, tak i rozhovor o vlastních chybách. Za podstatné pokládají vedení k odpovědnosti za své činy. Někteří rodiče otázku zatím neřeší, protože se domnívají, že tuto problematiku u dětí mladších osmi let řešit nemusí, případně jejich výchova není na výchovu k rodičovství cíleně orientovaná.

Pod problematikou antikoncepce si každý respondent představí něco jiného, někteří berou slovo antikoncepce jako synonymu pro umělé metody antikoncepce a hodnotí

ji negativně z důvodu, že preferují přirozené metody, které jsou spojené se sledováním změn v ženském těle. Interpretace odpovědí na tuto otázku není snadná, přesto se nám jeví, že odpovědi dotazovaných vychází z jejich osobního přesvědčení a zkušenosti. Problematiku antikoncepce někteří hodnotí pozitivně, další negativně, jiní svůj postoj kategorizovali jako neutrální (tzn. vědí o pozitivních i negativních). S touto otázkou dotazovaní spojují především význam komunikace mezi partnery. Někteří se zamýšlí nad významem antikoncepce ve společnosti a prioritou hodnot pro jednotlivce ve smyslu kariéra oproti rodičovství.

Potřebu plánování rodičovství respondenti argumentují více způsoby. Uvádí, že plánovat rodičovství je nutné z důvodů regulace porodnosti, ekonomického zajištění rodiny či s ohledem na řádnou výchovu dětí. Plánování rodičovství je nutné brát s rozvahou a vyvarovat se například odsouvání prvního těhotenství do věku nad 35 let. Jedna respondentka se profesionálně věnuje poradenství a v přirozených metodách vzdělává a vychovává své klienty. Někteří dotazovaní si pod plánováním rodičovství představují konkrétní metodu, a to symptotermální metodu přirozeného plánování rodičovství a vyzdvihují význam otevřenosti početí a přijetí dítěte jako daru.

Otázka číslo sedm byla zaměřena na názor dotazovaných na soužití dvojic, které neuzavřely manželství. Respondenti se podle svých odpovědí dělí do tří skupin na „ano“, „ne“ a „nejsem proti“. Skupina „ano“ si myslí, že důležitá je spokojenost ve vztahu a není proto důležité, zda je či není sňatek uzavřen. Skupina „ne“ argumentuje, že soužití dvojic, které neuzavřely manželství má negativní dopad na vztah k partnerovi v oblasti důvěry, vztahy k dětem, někteří dokonce hovoří o dluhu vůči dětem, také jsme se setkali s názorem, že uzavření sňatku vede k přijetí role odpovědného rodiče. Tento způsob soužití přispívá k „rozklíženosti“ společnosti. Na tomto místě, kde se hovoří o jedné z příčin vedoucí k nestabilitě společnosti, chceme zdůraznit fakt, že výchova k rodičovství je prevencí vedoucí ke stabilitě společnosti. A nakonec skupina třetí skupina označená „nejsem proti“ uvádí, že je to rozhodnutí konkrétní dané dvojice, která k tomuto soužití má různé důvody, které jsou jejich soukromou záležitostí.

V rámci výzkumu jsme zjišťovali názor respondentů na problematiku rozvodu. Souhlas respondentů k rozvodu byl v případech, pokud spolu manželé nejsou schopni

rozumně komunikovat, není-li v jejich životní situaci jiné řešení, pokud je ve vztahu ohroženo zdraví či život, jestliže se v rodině objevuje násilí a závislost na alkoholu. Nesouhlas s rozvodem byl u respondentů, kteří se domnívají, že rozvod není dobré řešení, rozvod má být výjimkou. Současný počet rozvodů vede k destabilizaci rodiny jako instituce, a také k destabilizaci společnosti.

Zdravý životní styl je téma, které čím dál častěji slyšíme ve svém okolí. Výchova v rodině má zásadní vliv na utváření zdravého životního stylu, proto jsme se respondentů ptali na otázku: Jak by měla vypadat výchova ke zdravému životnímu stylu? Nejčastěji jsme se setkali s názory, že je potřeba děti vychovávat k úctě k životnímu prostředí, ke sportu, věnovat pozornost zdravé stravě, dbát na zdravé svačiny, vařit doma, vyhýbat se kouření, alkoholu a drogám, vést aktivní avšak klidný život a naučit se zdravě vnímat sebe samotného.

Dále se výzkum zaměřoval na nejpodstatnější aspekty spolupráce školy při výchově k rodičovství. Dotazování se domnívají, že by škola měla žáka naučit, jak se starat o dítě, jakým způsobem v rodině komunikovat, hospodařit s penězi, seznámit ho se zákonem o rodině. Za významný považují příklad a postoj učitelů, jejich jednání a úcta k rodině. Důležité na spolupráci rodiny a školy je respekt k požadavkům rodičů. Spolupráci školy při výchově ke zdravému životnímu stylu respondenti očekávají v následujících oblastech: kvalitní strava ve škole a výchova ke zdravé životosprávě, cvičení pro zdravé tělo, respekt k duši dítěte, výchova k ekologii, preventivní protidrogový a protikuřácký program a výchova k prevenci proti nemocem.

Výzkum v prostředí základní školy ukazuje, že sledované školy se tématu výchovy k rodičovství dostatečně věnují, komunikují s rodiči a jsou otevřeny diskusi. Dále organizují setkání s odborníky z praxe a pedagogové těchto škol se v oblasti výuky výchovy k rodičovství dále vzdělávají formou kurzů a vzdělávacích seminářů. Tento aktivní přístup napomáhá dobré výchově žáků.

Další součástí analýzy výchovy k rodičovství v prostředí rodiny a základní školy bylo studium dokumentu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), a to Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách. V rámci výzkumu jsme vybrali ty části dokumentu, které nejvíce vystihovaly současný přístup k sexuální výchově. Zaměřili jsme se na doporučení vhodná pro realizaci této výchovy v praxi a na nejdůležitější oblasti, na které by se měla škola zaměřit.

Poslední součástí analýzy bylo studium dvou učebnic. Jednalo se o dílo O. Trojana *Jak mluvit s dětmi o sexu – rádce pro rodiče a učitele* a E Fenwickové., R. Walkera *Sexuální výchova – průvodce citovým a tělesným dozríváním*. U těchto knih jsme zkoumali typ dokumentu, vnější a vnitřní znaky, pozitiva a negativa, intencionalitu a původ dokumentu.

Cílem výzkumu bylo zjistit názory týkající se výchovy k rodičovství a výchovy ke zdravému životnímu stylu v rodinách a jakou spolupráci očekávají rodiny od školy v těchto oblastech výchovy. Cíle se podařilo dosáhnout, zajistili jsme, že rodiny vychovávají především k přijetí odpovědnosti za své činy, z hlediska zdravého životního stylu kladou důraz na zdravou výživu a dostatečný pohyb svých dětí. Škola přispívá výchově k rodičovství významnou měrou. V rámci výchovy k rodičovství ve školách organizují setkání s odborníky z praxe, pedagogové věnující se výchově k rodičovství se dále vzdělávají v rámci seminářů a vzdělávacích kurzů věnovaných tomuto tématu, to přispívá k rozšiřování kvalifikace pedagogů a ke zkvalitnění výuky. Školy, které jsme oslovili, se v rámci výchovy ke zdravému životnímu stylu snaží vychovat žáky ke zdravému způsobu chování a jednání, především kladou důraz na budování vztahu k přírodě, šetřením energie, tříděním odpadu, výlety do přírody a různými ekologickými aktivitami. Pokud máme konkrétně zanalyzovat podíl rodiny a školy na výchově k rodičovství, shrnuli bychom to následovně. Význam rodiny jako základu (ve smyslu vztahu, nápodoby vzoru rodičů a základního poučení) je primární a na tomto základu je dále budována výchova k rodičovství ve škole, kde se žák dostává další informace, které se ukotvují na tento základ jako nástavba a dále se jedinec formuje dalším vzděláváním, výchovou a sebevýchovou.

Základní výzkumná otázka: Má vliv na výchovu k rodičovství vzdělání rodičů? Ano, respondenti s vysokoškolským vzděláním si volí vlastní styl výchovy oproti respondentům, kteří mají středoškolské vzdělání a preferují výchovu podle výchovného vzoru, kterým bývají především rodiče (zejména matka) nebo pedagog. Vysokoškolsky vzdělaní respondenti většinou nevychovávat cíleně k rodičovství, ale tuto výchovu pojmají v rámci celkové výchovy oproti dotazovaným z druhé skupiny, kteří k rodičovství vychovávají cíleně, zejména prostřednictvím rozhovorů a snaží se intenzivně působit vlastním příkladem.

5.4 Závěry a doporučení pro praxi výchovy k rodičovství

Výchova k rodičovství je velkou výzvou pro sociální pedagogiku jako vědu, která má pomáhat člověku při zvládání životních úkolů, vyrovnat se změnami v bezprostředním okolí, aby člověk dokázal plnit úkoly na něho kladené a uměl se vypořádat s každodenními problémy (Bakošová, 2008). Je potřeba děti vychovávat k úctě k rodině, k ochotě komunikovat a řešit problémové situace ve vztazích, budování optimálních mezilidských vztahů. Vychovávat je k odpovědnosti za své činy a k respektu k životnímu prostředí.

V souvislosti se smyslem a cílem výchovy k rodičovství se stejně jako E. Poliaková domníváme, že prioritou této výchovy, je vést děti k tomu, aby jednou chtěli mít děti, chtěli a dovedli je mít rádi a měli je s tím, s kým je skutečně chtějí a v čase, který bude optimální pro všechny zainteresované, tzn. pro matku, otce a pro dítě (Poliaková, 2002).

Jako nejlepší postup při výchově k rodičovství se nám jeví uvědomělý osobní příklad rodičů, učitelů a vychovatelů s důrazem na laskavý přístup. V příloze této práce uvádíme přehled rad pro rodiče sestavený G. Gilbertem, který nabízíme jako konkrétní příklad, jak v praxi vést a vychovávat děti. Dále doporučujeme nechat se inspirovat tzv. Desaterem obnovy lásky v rodině, které sestavila J. Prekopová. Hlavním cílem Desatera obnovy lásky v rodině je přijetí sebe i druhých, dobrá výchova dětí a především bezpodmínečná láska v rodině.

ZÁVĚR

Záměrem diplomové práce nazvané „*Výchova k rodičovství z pohledu rodiny a školy*“ bylo hledání možností, jak odpovědně přistupovat k výchově k rodičovství. Studium odborné literatury a analýzou výchovy k rodičovství v prostředí rodiny a základní školy se podařilo tohoto cíle dosáhnout.

V této práci se zamýšlíme nad výchovou v rodinném prostředí a ve škole. Zaměřili jsme se na sociálně pedagogické aspekty problematiky výchovy k rodičovství. Sociální pedagogika ve smyslu životní pomoci člověku a rodině přispívá k výchově, kultivaci a humanizaci člověka a tím napomáhá harmonickému fungování společnosti.

Věnovali jsme se studiu problematiky v odborné literatuře a zajímali se o historický vývoj výchovy k rodičovství od konce 18. století až po začátek 21. století. Zajímali jsme se o názory významných osobností, které se věnovaly výchově a osvětě v této oblasti. Zabývali jsme se vztahem rodiny a společnosti, hodnotě rodiny, významu mateřství a otcovství a plánování rodičovství. Také jsme zanalyzovali statistická data sňatečnosti a rozvodovosti za posledních šedesát let a srovnali vývoj a změny v rodině ve 20. a na začátku 21. století.

V rámci výchovného působení školy jsme se zaměřili na výchovu k zdravému životnímu stylu a na sexuální výchovu a problémy, se kterými se setkáváme při její realizaci. Kapitola se věnuje vytváření optimálních mezilidských vztahů, pěstování zdravého životního stylu, problematice diskuse hovořící ve prospěch či neprospěch obsahu výchovy k rodičovství v prostředí školy.

Cílem empirické části bylo porozumění a vhled do širších dimenzí daného problému se záměrem zjistit názory týkající se výchovy k rodičovství v rodinách, výchovy ke zdravému životnímu stylu, spolupráce rodiny a školy v této oblasti výchovy. Cíle se podařilo dosáhnout prostřednictvím analýzy výchovy k rodičovství. Analýza byla

zaměřena na výzkum v rodinách, na výzkum ve školách, studium dokumentu MŠMT a na analýzu obsahu učebních materiálů. Během výzkumu se nám podařilo zjistit postoje respondentů k výchově dětí, jejich názory a výchovné postupy, které jsou inspirací k zamyšlení a mnohdy i vzorem k nápodobě ve vlastní výchovném úsilí.

Dále si výzkum kladl za cíl zjistit, jak napomáhá škola výchově k rodičovství. Výzkum v prostředí základní školy ukazuje, že sledované školy se tématu výchovy k rodičovství dostatečně věnují, komunikují s rodiči, organizují setkání s odborníky, pedagogové se dále vzdělávají v oblasti přístupu k výuce výchovy k rodičovství. Tento aktivní přístup napomáhá dobré výchově žáků.

Jako podnět či výzvu pro další zkoumání vidíme problematiku profese sociálního pedagoga a jeho působení v rámci výchovy k rodičovství v prostředí základní školy. Vzhledem k současnému legislativnímu začleňování sociálního pedagoga do českého školství se nám oblast výchovy k rodičovství jeví jako ideální pole výchovného působení v rámci této profese.

Na závěr chceme připomenout slova A. S. Makarenka, která vystihují smysl výchovného působení a jeho význam pro budoucí svět. „Výchova dětí, to je důležitý úsek našeho života. Naše děti jsou budoucími občany naší země a občany světa. Budou tvořit dějiny. Naše děti, jsou budoucí otcové a matky, kteří také budou vychovateli svých dětí. Z našich dětí musí vyrůst skvělí občané, dobří otcové a matky. Ale, ani to není všechno: naše děti, to je naše stáří. Správná výchova, to je naše šťastné stáří, špatná výchova, to je naše příští hoře, naše slzy, naše provinění vůči druhým lidem, vůči celé zemi (Makarenko, 1947 s. 7).“

RESUMÉ

Diplomová práce na téma Výchova k rodičovství z pohledu rodiny a školy je rozdělena do pěti kapitol.

V první kapitole nazvané Epistemologická východiska výchovy k rodičovství jsou vysvětleny základní pojmy, je zde charakterizován vztah sociální pedagogiky a výchovy k rodičovství. Tato kapitola popisuje historický vývoj i současné přístupy k této výchově.

Ve druhé kapitole se zabýváme pohledem na výchovu k rodičovství, a to se zaměřením na výchovné působení rodiny a výchovu ve škole.

Třetí kapitola obsahuje rodinnou politiku a vliv kultury. Popisujeme vztah rodiny a společnosti, hodnotu rodiny, význam mateřství a otcovství a plánování rodičovství.

Následuje Výchovné působení školy, které je zaměřené především na téma výchovné působení v rámci výchovy ke zdravému životnímu stylu, a také na sexuální výchovu a jejími problémy.

Pátá kapitola analyzuje výchovu k rodičovství v prostředí rodiny a základní školy. Setkáme se zde s metodologickými východisky výzkumu, analýzou a interpretací údajů zjištěných při výzkumu. Následuje diskuse a doporučení pro praxi výchovy k rodičovství.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2005, 251 s. ISBN 80-89236-00-6.

BLÁHA, I. A. *Výchova k rodičovství*. Brno : Zemská osvětová rada v Brně, 1947, 22 s.

COLEMAN, J. S.; COONS, J. E.; NOVAK, M. et. al. *Parents, Teachers, and Children : Prospects for Choice in American Education*. San Francisco: Institute for Contemporary Studies, 1977, 336 s. ISBN 0-917616-18-9.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha : Karolinum, 2005, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

DOWLING, E.; OSBORNE, E. et al. *The Family and The School : A Joint Systems Approach to Problems with Children*. London : Routledge & Kegan Paul, 1985, 203 s. ISBN 0-7102-0166-4.

FENWICKOVÁ, E.; WALKER, R. *Sexuální výchova – průvodce citovým a tělesným dozríváním*. Praha : Cesty, 1996, 94 s. ISBN-80-7181-022-3.

FILKA, J. *Metodika tvorby diplomové práce*. Brno : Knihař, 2002, 223 s. ISBN 80-86292-05-3.

GILBERT, G. *O dětech a výchově*. Praha : Portál, 2009, 95 s. ISBN 978-80-7367-609-4.

GULÁŠOVÁ, I. *Výchova chlapců k otcovství*. In Sborník přednášek konference Zdravé rodičovství na téma *Otcovství*. Brno : Centrum naděje a pomoci, 2004, s. 69-71.

HAVLÍK, R.; KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha : Portál, 2002, 174 s. ISBN 80-7178-635-7.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HORÁK, K. et. al. *Hovoříme s rodiči o výchově dětí k manželství a rodičovství*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1979, 174 s. ISBN 14-399-79.

HORSKÁ, P.; KUČERA, M. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha : Panorama, 1990, 469 s. ISBN 80-7038-011.

HUNGR, P. *Teorie práva II*. Brno : Institut mezioborových studií, 2006, 99 s.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2007, 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.

JANIŠ, K. et al. *Sexuální výchova na základních a středních školách*. Sborník referátů 3. celostátní konference. Hradec Králové : Gaudeamus, 1997, 62 s. ISBN 80-8041-206-2.

KIPPLEY, J.; KIPPLEYOVÁ, S. *Umění přirozeného plánování rodičovství*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1995, 259 s.

KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno : Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha : Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KOVAŘÍK, J.; KUKLA, L. *Děti v České republice 1996. Situační analýza*. Praha : Český výbor pro UNICEF 1996.

LACA, S. *Sociální pedagogika*. Brno : Institut mezioborových studií, 2011, 211 s. ISBN 978-80-87182-19-2.

LÁZNIČKOVÁ, L. et al. *Přirozené plánování rodičovství : Průvodce symptotermální metodou*. Brno : Centrum naděje a pomoci, o. s., 2011. ISBN 978-80-904855-0-1.

LUBICHOVÁ, CH. *Rodina*. Praha : Nové město, 1999, 126 s. ISBN 80-86146-15-4.

MAŇÁK, J.; ŠVEC, V. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2004, 78 s. ISBN 80-7315-078-6.

MAREŠ, P.; POTOČNÝ, T. et al. *Modernizace a česká rodina*. Brno : Masarykova univerzita, 2003, 348 s. ISBN 80-86598-61-6.

MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. Praha : Karolinum, 2009, 445 s. ISBN 978-80-246-1056-6.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1993, 124 s. ISBN 80-901424-7-8.

MLČÁK, Z. *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. Ostrava : Filosofická fakulta Ostravské univerzity, 1996, 150 s. ISBN 80-7042-452-4.

MOŽNÝ, I.; PAKOSTA, P.; PŘIDALOVÁ, M. *Declining Fertility in Europe and What Parenthood Means to the Czechs*. Brno : Masaryk University Georgetown, 2008, 132 s. ISBN 978-80-210-4554-5.

MÜHLPACHR, P. et. al. *Sociální pedagogika II*. Brno : Institut mezioborových studií, 2011, 251 s.

NEMCOVÁ, L. *Výchova k manželství a rodičovství v škole*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, 2007, 98 s. ISBN 978-80-8083-569-9.

NOVÁKOVÁ, J. *Přirozené plánování rodičovství*. Informační oběžník občanského sdružení Hnutí Pro život ČR, Praha : Hnutí Pro život ČR, 1/2012. ISSN 1214-4096.

PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*. 2, P-Ž, Praha : Karolinum, 1996, 749-1627 s. ISBN 80-7184-310-5.

PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno : Doplněk, 2000, 296 s. ISBN 1081-150-2000.

PELCOVÁ, N. et al. *Výchova k humanismu, Studijní texty rozšiřující studia učitelů ON a ZSV*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1999, 81 s. ISBN 80-86039-77-3.

POKORNÁ, H. *Výchova k manželství, rodičovství a sexuálním vztahům*, bakalářská práce, Brno : Institut mezioborových studií, 2011, 70 s.

POLIAKOVA, E. *Výchova k rodičovství, manželství a etice intimních vztahov*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 2002, 67 s. ISBN 80-223-1789-6.

POLIAKOVA, E. *Výchova k rodičovství, manželství a etice intimních vztahov*. Nitra : Slovdidac, 1996, 237 s. ISBN 80-967339-8-2.

PŠENIČKA, O. *Sexuální výchova v rodině : Radost být matkou a také otcem*. Pardubice : Hnutí Rodina, 1994, 310 s. ISBN 80-901524-1-4.

RADVAN, E.; VAVŘÍK, M. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno : Institut mezioborových studií, 2009, 57 s.

ROTTER, H. *Sexualita a křesťanská morálka*. Praha : Vyšehrad, 2003, 127 s. ISBN 80-7021-669-7.

SMAHEL, R. *Výchova ke zralému otcovství*. In Sborník přednášek konference Zdravé rodičovství na téma *Otcovství*. Brno : Centrum naděje a pomoci, 2004, s. 17-21.

STŘELEČEK, S. et al. *Kapitoly z rodinné výchovy I*. Praha : Fortuna, 1998, 189 s. ISBN 80-85931-61-3.

ŠPAČEK, L. *Nová velká kniha etikety*. Praha : Mladá Fronta, 2008, 268 s. ISBN 978-80-204-1957-5.

ŠULOVÁ, L.; FAIT, T.; WEISS, P. et al. *Výchova k sexuální reprodukčnímu zdraví*. Praha : Maxdorf, 2011, 439 s. ISBN 978-80-7345-238-4.

ŠVARŤÍČEK, R.; ŠEĎOVÁ, K. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TROJAN, O. *Jak mluvit s dětmi o sexu*. Praha : Fragment, 2009, 152 s. ISBN 978-253-0833-2.

TÄUBNER, V.; JANIŠ, K. *Didaktika sexuální výchovy*. Hradec Králové : Gaudeamus, 1999, 107 s. ISBN 80-7041-902-4.

TÄUBNER, V. *Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství*. Praha : Fortuna, 1997, 45 s. ISBN 80-7168-403-1.

ZVĚŘINA, J. *Sexuální výchova v rodině*. Praha : Ústav zdravotní výchovy, 1987.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách. Č. j. 26 976/2009-22 ze dne 2. 4. 2010. (16.8.2012)

Dostupné z WWW: <http://www.msmt.cz/file/10974>

GAVORA, P. et al. *Elektronická učebnica pedagogického výskumu.* Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. (20.9.2012)

Dostupné z WWW: <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk>

International Planned Parenthood Federation [Mezinárodní federace pro plánování rodičovství]. (20.1.2013)

Dostupná z WWW: <http://www.ippf.org/>

JANIŠ, K. *K historii cílené pohlavní výchovy v období první republiky.* Sborník z kongresu, Pardubice, 2006. (30.6.2012)

Dostupné z WWW: <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2007012702>

JANIŠ, K. *Sexuální výchova – včera, dnes a zítra.* Referát pro Moravský regionální kongres, 2008. s. 6. (9.6.2012)

Dostupné z WWW: <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2009022806>

KANT, I. Citát o výchově. (19.2.2013)

Dostupné z WWW: <http://citaty.net/autori/immanuel-kant/?page=2>

MAKARENKO, A. S. *O výchově dětí v rodině.* Praha : Svoboda, 1947. (19.7.2012)

Dostupné z WWW: <http://uloz.to/xsr2Fsu/makarenko-a-s-o-vychove-deti-v-rodine-pdf?do=downloadDialog-freeDownloadForm-submit>

Národní koncepce rodinné politiky. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005. (11.8.2012)

Dostupné z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

Národní program boje proti AIDS v České republice. (19.9.2012)

Dostupné z WWW: <http://www.aids-hiv.cz/html/udaje-ve-svete.html>

PAVEL VI. *Humanae Vitae.* (13.8.2012)

Dostupné z WWW: <http://www.kebrle.cz/katdocs/HumanaeVitae.htm>

PREKOPOVÁ, J. Nadační fond. (2.10.2012)

Dostupné z WWW: <http://www.prekopova-nadacnifond.cz/desatero-obnovy-lasky-v-rodine.html>

Roční počet sňatků v letech 1950-2011. Český statistický úřad. (6.7.2012)

Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>

RYBOVÁ, Z.; UCHÁČ, R. et. al. *Antikoncepce.* Praha : Hnutí Pro život ČR. (6.7.2012)

Dostupné z WWW: <http://prolife.cz/download/sklad/b004-antikoncepce.pdf>

Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu. (25.8.2012)

Dostupné z WWW: <http://www.planovanirodiny.cz/>

Světová zdravotnická organizace (16.12.2012)

Dostupné z WWW: <http://www.who.cz/>

ŠIPR, K.; ŠIPROVÁ, H. *Přirozené a spolehlivé plánování rodičovství.* (29.9.2012)

Dostupné z WWW: <http://www.rodinadnes.cz/2012/01/co-je-prirozene-planovani-rodicovstvi.html>

Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2011. Český statistický úřad. (6.7.2012)

Dostupné z WWW:

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhrnna_rozvodovost_v letech_1950_2011

VAVROŇ, J. *Lidé se berou později, zlatých a stříbrných svateb ubývá.* Právo. (1.9.2012)

Dostupné z WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/277587-lide-se-berou-pozdeji-zlatych-a-stibrnych-svateb-ubyva.html>

Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury. (30.10.2012)

Dostupné z WWW:

http://eamos.pf.jcu.cz/amos/kat_tv/modules/low/kurz_text.php?id_kap=11&kod_kurzu=katt_tv_9025

Výchova ke zdraví. (14.2.2013)

Dostupné z WWW: <http://www.vychovakezdravi.cz/clanky/sexualni-vychova.html>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

AIDS	Syndrom získaného selhání imunity; smrtelné onemocnění vyvolané retrovirem HIV (Acquired Immune Deficiency Syndrome).
HIV	Vir ze skupiny retrovirů způsobující AIDS (Human Immunodeficiency Virus).
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.
R1 - R10	Respondent číslo jedna až respondent číslo deset.
UNESCO	Organizace pro výchovu, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).
UNICEF	Dětský fond Organizace spojených národů (United Nations Children's Fund).
WHO	Světová zdravotnická organizace (World Health Organisation).

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Označení oblastí výchovy k rodičovství	25
Obr. 2 Roční počet sňatků v letech 1950-2011	28
Obr. 3 Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2011	29

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Srovnání restriktivního, integračního a liberálního přístupu k sexualitě.....	17
--	----

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: Desatero obnovy lásky v rodině podle etiky J. Prekopové

PŘÍLOHA P II: Přehled rad pro rodiče

PŘÍLOHA P I: DESATERO OBNOVY LÁSKY V RODINĚ PODLE ETIKY J. PREKOPOVÉ

Desatero obnovy lásky v rodině podle etiky J. Prekopové

Motto: „Je lepší zapálit svíčku, než lamentovat nad tmou.“³⁶

- „Přijímej sám sebe takového jaký jsi a měj se rád, i když chybuješ.
- Přijímej své vlastní rodiče takové jací jsou a přijímej je v úctě, i když chybují.
- Přijímej partnera i s jeho rodinou takové jací jsou a přijímej je v úctě, i když chybují. Protože bez nich by nebyla ani tvá současná rodina.
- Věz, že každý člověk v systému své rodiny má nezaměnitelné místo, kterého se mu dostává již jeho příchodem.
- Věz, že početí dítěte je aktem přijetí a žití bezpodmínečné lásky k dítěti. Vnímej jedinečnost těhotenství každé ženy a dávej jí podporu na této nelehké cestě.
- Jakožto děloha dává pevné hranice tvému dítěti, tak i ty mu dávej zažít tuto nepostradatelnou jistotu, bezpečí a důvěru ve tvém náručí. V pravý čas však dopřej dítěti svobodně se odloučit, dej mu možnost rozvinout se a podpoř ho v jeho zvídavosti, podnikavosti a tvořivosti.
- Dbej na to, aby tvé vyjadřování bylo jednoznačné; tvé ano je ano a tvé ne je ne.
- Uč se, že nejprve je důležité vnímat a vyjadřovat své vlastní pocity plynoucí ze vztahu, aniž bys toho druhého kritizoval, odsuzoval a ponižoval. Bez toho se nemůžeš emočně konfrontovat a vcítit do druhého. Dbej na to, abys proměnil hádku v usmíření dříve, než slunce zapadne.
- Věz, že trestáš-li dítě bitím, posíláním pryč, mlčením, ignorací a zastrahováním, dítě se cítí opuštěné, nepřijaté a bez lásky. Vychovávej dítě ne ve strachu a pod tlakem, ale v atmosféře lásky a radosti.
- Žij výše uvedené v jednotném spojení s tvou rodinou a tím dávej svým dětem vzor. Takto my lidé pěstujeme a obnovujeme bezpodmínečnou lásku v rodině.“³⁷

³⁶ Staré čínské přísloví.

³⁷ <http://www.prekopova-nadacnifond.cz/desatero-obnovy-lasky-v-rodine.html>

PŘÍLOHA P II: PŘEHLED RAD PRO RODIČE

G. Gilbert napsal přehled rad pro rodiče, jak vychovávat děti a mládež, naslouchat jim a být nablízku, když potřebují. Následující rady jsou výzvou pro každého, zamyslet se a nechat se inspirovat moudrostí tohoto vychovatele.

Nabízíme tyto teze jako možnost inspirace při výchově dětí a mládeže:

- „Každé dítě je jedinečné – mějte ho rádi pro jeho odlišnost.
- Věnujte dětem čas. Nerozptylujte se jinde.
- Nestyd'te se za to, že uznáváte tradiční hodnoty, jako je snaha, úcta, tolerance, poctivost, upřímnost a věrnost.
- Děti jsou důležitější než kariéra.
- Pokud vám dělá potíže si s dítětem promluvit, můžete slova nahradit něžným gestem.
- Snažte se být s dětmi co možná nejvíc, jinak budou vystaveny nejrůznějším vlivům.
- Naučte se dospívající dítě poslouchat a nepřerušovat ho, jakmile otevře ústa – i ono vás pak vyslechne.
- Naučte je, že úspěch není věcí peněz.
- Vypěstujte v nich smysl pro plnění povinností, protože ten člověku dává svobodu a umožňuje mu být sám sobě pánem.
- Snažte se, aby děti nenechávaly ladem svou inteligenci, aby nepromarnily roky nejvhodnější pro učení. Vypěstujte v nich smysl pro dobře vykonanou práci.
- Řekněte jim, že škola je místem vzájemné tolerance.
- Povězte jim, aby kultivovaly svoji duši – je to jejich nejméně viditelná část, zato ta nejkrásnější (Gilbert, 2009 s. 90 – 93).“